

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2020 оны 04 дүгээр
сарын ...-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ТУХАЙ /Шинэчилсэн найруулга/

НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ НИЙТЛЭГ ҮНДЭСЛЭЛ

1 дүгээр зүйл.Хуулийн зорилт

1.1.Энэ хуулийн зорилт нь Монгол Улсын Их Хурлын /цаашид “Улсын Их Хурал” гэх/ бүрэн эрх, түүний зохион байгуулалтын бүтэц, бүрэлдэхүүн, Улсын Их Хурлын гишүүний бүрэн эрх, халдашгүй байдал, түүний баталгаа, Улсын Их Хурлын үйл ажиллагааны журмыг тогтооход оршино.

2 дугаар зүйл.Улсын Их Хурлын тухай хууль тогтоомж

2.1.Улсын Их Хурлын тухай хууль тогтоомж нь Монгол Улсын Үндсэн хууль¹/цаашид “Үндсэн хууль” гэх/, энэ хууль болон холбогдох бусад хууль тогтоомжоос бүрдэнэ.

3 дугаар зүйл.Улсын Их Хурлын үндсэн зорилт, чиг үүрэг, бүрэн эрх, зарчим

3.1.Улсын Их Хурлын үндсэн зорилт нь ард түмний төлөөллийн дээд байгууллагын хувьд ард түмний засаглах эрхийг хангахад оршино.

3.2.Улсын Их Хурал нь хууль тогтоох, төрийн дотоод, гадаад бодлогын үндсийг тодорхойлох, хууль тогтоомжийн биелэлтийг хянан шалгах үндсэн чиг үүрэгтэй.

3.3.Улсын Их Хурал нь Үндсэн хуулийн Хорин тавдугаар зүйлд заасан онцгой болон хуулиар тогтоосон бусад бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ.

3.4.Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаа нь Үндсэн хуулийн Нэгдүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэгт заасан зарчимд нийцүүлэн бие даасан, нээлттэй, ил тод байх, цөөнхийн саналыг хүндэтгэн асуудлыг олон талт үзэл бодлын үүднээс чөлөөтэй хэлэлцэж, олонхын саналаар шийдвэрлэх зарчимд үндэслэнэ.

4 дүгээр зүйл.Улсын Их Хурлын бие даасан байдал

4.1.Улсын Их Хурлын онцгой бүрэн эрхэд хэн ч халдаж үл болно.

4.2.Улсын Их Хурал нь хуралдааны дэгээ өөрөө тогтооно.

---

¹ Монгол Улсын Үндсэн хууль “Төрийн мэдээлэл” эмхэтгэлийн 1992 оны 01 дугаарт нийтлэгдсэн.

4.3.Улсын Их Хурал санхүүгийн хувьд бие даасан, үйл ажиллагаагаа явуулахад хүрэлцэхүйц төсөвтэй байна.

4.4.Улсын Их Хурал мэргэшсэн, чадварлаг ажлын албатай байх бөгөөд байнгын үйл ажиллагаа явуулах ордон, техник, тоног төхөөрөмжөөр хангагдана.

4.5.Улсын Их Хурал нь тогтоосон журмаар үйлдсэн тамга, тэмдэг, хэвлэмэл хуудас хэрэглэх бөгөөд хувь хүн, хуулийн этгээд Улсын Их Хурлын тамга, тэмдэг, хэвлэмэл хуудас, болон “Монгол Улсын Их Хурал”, “парламент” гэсэн оноосон нэр ашиглахыг хориглоно.

4.6.Улсын Их Хурал “Төрийн ордон”-д байрлана.

5 дугаар зүйл.Улсын Их Хурлын шийдвэр

5.1.Улсын Их Хурал бүрэн эрхийнхээ хүрээнд хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэр гаргах бөгөөд Улсын Их Хурлын бусад шийдвэр нь тогтоолын хэлбэртэй байна.

5.2.Улсын Их Хурлын тухайн шийдвэрт өөрөөр заагаагүй бол уг шийдвэр албан ёсоор нийтлэгдсэнээс хойш 10 хоногийн дараа хүчин төгөлдөр болно.

5.3.Тухайн хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэрийг хүчин төгөлдөр дагаж мөрдөж эхлэх тусгайлан заасан хугацаа Ерөнхийлөгчийн хориг тавьсан хугацаатай давхацвал хоригийг хэрхэх тухай асуудлыг Улсын Их Хурал хянан хэлэлцэж дуусах хүртэл уг хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэр бүхэлдээ буюу түүний зарим хэсгийн үйлчлэл түр зогсоно.

5.4.Хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэрийг хэвлэл, мэдээллийн хэрэгслээр нийтэд мэдээлэхдээ “Төрийн мэдээлэл” эмхэтгэлд нийтэлсэн албан ёсны эхийг баримтлах бөгөөд дамжуулан нийтэлснийг албан ёсны бус гэж үзнэ.

5.5.“Төрийн мэдээлэл” эмхэтгэлд хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэрийг бүрэн эхээр нь нийтэлнэ.

5.6.“Төрийн мэдээлэл” эмхэтгэлийг хэвлэн нийтлэх ажлыг Улсын Их Хурлын Тамгын газар хариуцна.

ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН БҮРЭЛДЭХҮҮН

6 дугаар зүйл.Улсын Их Хурлын бүрэлдэхүүн

6.1.Улсын Их Хурал нь Монгол Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухай хуулийн дагуу сонгогдсон 76 гишүүнээс бүрдэх бөгөөд энэхүү бүрэлдэхүүнийг “нийт гишүүн” гэж ойлгоно.

6.2.Ээлжит сонгуулийн дараа нийт гишүүний дөрөвний гурав буюу 57-оос доошгүй гишүүн сонгогдож, Улсын Их Хурлын гишүүний тангараг өргөсөн бол Улсын Их Хурлыг бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэх бүрэлдэхүүнтэйд тооцно.

7 дугаар зүйл.Улсын Их Хурлын гишүүн

7.1.Улсын Их Хурлын гишүүн /цаашид “гишүүн” гэх/ бол төрийн эрх барих дээд байгууллагад сонгогдсон ард түмний элч мөн бөгөөд нийт иргэн, улсын ашиг сонирхлыг эрхэмлэн баримтална.

7.2.Гишүүн “Монгол Улсын Их Хурлын гишүүн би ард түмнийхээ элчийн хувьд нийт иргэн, улсын ашиг сонирхлыг эрхэмлэн, төрт ёс, түүх соёлынхоо уламжлалыг хүндэтгэж, Монгол Улсын Үндсэн хуулийг дээдлэн сахиж, авлига, ашиг сонирхлын зөрчлөөс ангид байж, гишүүний үүргээ чин шударгаар биелүүлэхээ тангараглая. Миний бие энэ тангаргаасаа няцвал хуулийн хариуцлага хүлээнэ.” хэмээн төрийн сүлдэнд тангараг өргөнө.

7.3.Гишүүний бүрэн эрхийн хугацаа 4 жил байна.

7.4.Гишүүний бүрэн эрх нь Төрийн сүлдэнд тангараг өргөснөөр эхэлж, Улсын Их Хурлын дараагийн сонгуулиар шинэ сонгогдсон гишүүд тангараг өргөснөөр дуусгавар болно.

7.5.Нөхөн сонгогдсон гишүүний бүрэн эрхийн хугацаа нь орон гарсан гишүүний бүрэн эрхийн үлдсэн хугацаатай адил байна.

8 дугаар зүйл.Гишүүний бүрэн эрх

8.1.Гишүүн дараах бүрэн эрхтэй:

8.1.1.хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэрийн төсөл санаачлах;

8.1.2.Байнгын хороонд заавал харьяалагдах;

8.1.3.санаачилсан хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэрийн төслийг өөрийн саналаар татаж авах;

8.1.4.нэгдсэн болон өөрийн харьяалагддаг Байнгын, дэд, түр хорооны хуралдаанд таслах эрхтэй оролцох;

8.1.5.төрийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичиг, улсын төсвийг хэлэлцэн батлахад Үндсэн хуулийн Хорин тавдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 7-д заасан хүрээнд санал гаргах;

8.1.6.Байнгын, дэд, түр хорооны бүрэлдэхүүнд орох, түүнээс гарах;

8.1.7.Улсын Их Хурлын дарга, дэд дарга, Байнгын, дэд, түр хорооны дарга, Улсын Их Хурлын сонгуульт бусад удирдах албан тушаалд сонгогдох, тэдгээрт өөрийн нэрээ дэвшүүлэх;

8.1.8.Улсын Их Хурал, Байнгын, дэд, түр хорооны ажлын хэсэгт хүсэлтээрээ, эсхүл томилсны дагуу орж ажиллах;

8.1.9.хэлэлцэж байгаа асуудалтай холбогдуулан асуулт асуух, байр сууриа илэрхийлэх, санал гаргах, санал хураалгах;

8.1.10.Улсын Их Хурлаас сонгогдсон буюу томилогдсон албан тушаалтны илтгэл, сонсгол хэлэлцүүлэх саналыг Байнгын хороонд оруулах;

8.1.11.Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасны дагуу Улсын Их Хурлын гишүүдтэй хамтарч гаргах;

8.1.12.нийтийн сонголыг зохион байгуулах санал гаргах;

8.1.13.Ерөнхий сайд, Засгийн газрын гишүүн, Улсын Их Хуралд ажлаа шууд хариуцан тайлагнадаг бусад байгууллагын даргад асуулга, асуулт тавьж хариуг хуульд заасан хугацаанд авах, шаардлагатай гэж үзвэл тухайн асуудлаар хууль, Улсын Их Хурлын шийдвэрийн төсөл санаачлах;

8.1.14.хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэрийн талаар иргэд, байгууллагаас ирүүлсэн саналыг судлан үзэж, шаардлагатай гэж үзвэл төсөл санаачлах, шаардлагагүй бол энэ тухай хариуг бичгээр өгөх;

8.1.15.иргэд, байгууллагаас ирүүлсэн өргөдөл, гомдлыг судлан хариу өгөх, эсхүл харьяаллын дагуу холбогдох байгууллага, албан тушаалтанд уламжилж энэ тухай хариу мэдэгдэх;

8.1.16.хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэрийн биелэлтийн талаар холбогдох байгууллага, албан тушаалтнаас мэдээлэл шаардаж авах;

8.1.17.бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхдээ аль ч байгууллагад чөлөөтэй нэвтэрч, хэнтэй ч хүлээгдэлгүй уулзах, шаардлагатай асуудлаар тайлбар, мэдээлэл авах;

8.1.18.онцгой чуулган зарласан бол дуудлага хүлээлгүйгээр нэн даруй хүрэлцэн ирэх;

8.1.19.төр, байгууллага, хувь хүний хуулиар хамгаалсан нууцыг чанд хадгалж задруулахгүй байх;

8.1.20.өвчтэй, чөлөөтэй, дотоод, гадаадад томилолтоор ажиллахаас бусад тохиолдолд нэгдсэн, Байнгын, дэд, түр хорооны хуралдаанд товлосон хугацаанд хүрэлцэн ирж оролцох;

8.1.21.Улсын Их Хурлаас баталсан гишүүний ёс зүйн дүрэм, хуралдааны дэгийг чанд сахиж ажиллах;

8.1.22.чуулганы хуралдаанд үг хэлэхдээ бусдын нэр төр, алдар хүндэд халдахгүй байх;

8.1.23.гишүүн хэлэлцэх гэж буй асуудалтай шууд холбоотой үйл ажиллагааны дүнд өөрөө болон гэр бүлийн гишүүд орлого олж байгаа, эсхүл бусад хэлбэрээр ашиг сонирхлын зөрчилтэй бол тухайн асуудлаар хэлэлцүүлэг, санал хураалтад оролцохоос татгалзах;

8.1.24.Үндсэн хуулийн Гучин есдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасны дагуу Ерөнхий сайд, Засгийн газрын гишүүнээр томилогдвол хавсран ажиллах;

8.1.25.хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг тогтоосон журмын дагуу үнэн зөв гаргах.

8.2.Гишүүн бүрэлдэхүүнд нь ороогүй Байнгын, дэд, түр хорооны хуралдаанд таслах эрхгүйгээр оролцож болно.

9 дүгээр зүйл. Улсын Их Хурлын гишүүний бүрэн эрхийг түдгэлзүүлэх

9.1. Доор дурдсан тохиолдолд гишүүний бүрэн эрхийг түдгэлзүүлэх эсэх асуудлыг Улсын Их Хурал шийдвэрлэнэ:

9.1.1. гэмт үйлдлийнх нь явцад, эсхүл гэмт хэргийн газарт нотлох баримттай нь баривчилж, улмаар бүрэн эрхийг нь түдгэлзүүлэх тухай саналыг Улсын ерөнхий прокурор Улсын Их Хуралд оруулсан;

9.1.2. гишүүнд холбогдуулан эрүүгийн хэрэг үүсгэсэн бөгөөд Улсын ерөнхий прокурор түүний бүрэн эрхийг түдгэлзүүлэх тухай саналыг Улсын Их Хуралд оруулсан.

9.2. Эрх бүхий байгууллага гишүүнийг энэ хуулийн 9.1.1-д заасны дагуу баривчилсан бол энэ тухай Улсын Их Хурлын даргад 3 цагийн дотор нэн даруй мэдэгдэнэ.

9.3. Улсын Их Хурал чуулганы үеэр энэ хуулийн 9.1.1, 9.1.2-т заасан санал хүлээн авсан бол ажлын 5 өдрийн дотор гишүүний бүрэн эрхийг түдгэлзүүлэх эсэх асуудлыг шийдвэрлэнэ.

9.4. Чуулганы чөлөөт цагт энэ хуулийн 9.1.1, 9.1.2-т заасан санал хүлээн авсан бол 24 цагийн дотор ээлжит бус чуулган зарлаж, чуулганы хуралдаан эхэлснээс хойш ажлын 5 өдрийн дотор гишүүний бүрэн эрхийг түдгэлзүүлэх эсэх асуудлыг шийдвэрлэнэ.

9.5. Гишүүний бүрэн эрхийг түдгэлзүүлэх эсэх асуудлыг Улсын Их Хурлын гишүүний халдашгүй байдлын дэд хороо, Хууль зүйн байнгын хороо, Төрийн байгуулалтын байнгын хорооны санал, дүгнэлтийг үндэслэн нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцэж, Төрийн байгуулалтын байнгын хорооны саналаар нууцаар санал хурааж шийдвэрлэнэ. Хуралдаанд оролцсон гишүүдийн олонх гишүүний бүрэн эрхийг түдгэлзүүлэхийг дэмжиж санал өгсөн бол энэ тухай тогтоол батлагдсанд тооцно.

9.6. Гишүүний бүрэн эрхийг түдгэлзүүлэх шаардлагагүй гэсэн шийдвэрийг Улсын Их Хурал гаргасан бол баривчлагдсан гишүүнийг нэг цагийн дотор суллана.

9.7. Гишүүний бүрэн эрхийг түдгэлзүүлсэн үндэслэл арилсан талаар эрх бүхий байгууллагын шийдвэрийг нэгдсэн хуралдаанд Улсын ерөнхий прокурор уншиж танилцуулснаар Улсын Их Хурлын гишүүний бүрэн эрхийг сэргээх тухай тогтоол батлагдсанд тооцно.

9.8. Энэ хуулийн 9.1.1-д зааснаас бусад тохиолдолд гишүүнийг албадан саатуулах, цагдан хорих, түүнд шүүхийн журмаар захиргааны шийтгэл оногдуулах, гэр, албан өрөө, тээврийн хэрэгсэл, биед нь үзлэг, нэгжлэг хийхийг хориглоно.

10 дугаар зүйл.Улсын Их Хурлын гишүүний бүрэн эрх хугацаанаас өмнө дуусгавар болох

10.1.Доор дурдсан тохиолдол нь гишүүний бүрэн эрх энэ хуулийн 7.3-т заасан хугацаанаас өмнө дуусгавар болох үндэслэл болно:

10.1.1.Монгол Улсын Ерөнхийлөгчөөр сонгогдсон;

10.1.2.хүндэтгэн үзэх шалтгаанаар чөлөөлөгдөх хүсэлтээ өөрөө гаргасныг Улсын Их Хурал хүлээн зөвшөөрсөн;

10.1.3.хүндээр өвчилсний улмаас бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэх боломжгүй болсон тухай эмнэлгийн дүгнэлт гаргасныг үндэслэн цаашид гишүүний бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэх боломжгүй гэж Улсын Их Хурал үзсэн;

10.1.4.Үндсэн хуулийн цэц Үндсэн хуулийн Жаран зургадугаар зүйлийн 2 дахь хэсгийн 4-т зааснаар гишүүнийг эгүүлэн татах үндэслэлтэй гэсэн дүгнэлт гаргасныг Улсын Их Хурал хүлээн зөвшөөрсөн;

10.1.5.Үндсэн хуулийн цэц гишүүнийг энэ хуулийн 7.2 дахь хэсэгт заасан тангарагаасаа няцаж Үндсэн хууль зөрчсөн гэсэн дүгнэлт гаргасныг Улсын Их Хурал хүлээн зөвшөөрсөн;

10.1.6.гишүүн гэмт хэрэг үйлдсэн болох нь шүүхийн хүчин төгөлдөр шийтгэх тогтоолоор тогтоогдсон;

10.1.7.нас барсан.

10.2.Энэ хуулийн 10.1.2, 10.1.3-т заасан тохиолдолд гишүүнийг чөлөөлөх, 10.1.4, 10.1.5, 10.1.6-д заасан тохиолдолд эгүүлэн татах тогтоол гаргах бөгөөд 10.1.1, 10.1.7-д заасан тохиолдолд орон гарсан гэж үзэж энэ тухай Улсын Их Хурлаас шийдвэр гаргахгүй.

10.3.Гишүүнийг чөлөөлөх, эгүүлэн татах асуудлыг Төрийн байгуулалтын байнгын хорооны санал, дүгнэлтийг үндэслэн нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцэж энэ хуулийн 10.1.4, 10.1.5-д заасан асуудлаар гишүүн саналаа нууцаар, 10.1.2, 10.1.3, 10.1.6-д заасан асуудлаар гишүүн саналаа илээр гаргаж, хуралдаанд оролцсон гишүүдийн олонх дэмжсэн бол энэ тухай тогтоол батлагдсанд тооцно.

11 дүгээр зүйл.Улсын Их Хурал дахь олонх ба цөөнх

11.1.Сонгуулийн дүнгээр Улсын Их Хуралд 39 ба түүнээс дээш суудал авсан нам, эвслийг Улсын Их Хурал дахь олонх /цаашид “олонх” гэх/ гэнэ.

11.2.Аль ч нам, эвсэл олонх болоогүй бол хамгийн олон суудал авсан нам, эвсэл бусад нам, эвсэлтэй зөвшилцөн, ийнхүү зөвшилцөж чадаагүй бол Улсын Их Хуралд суудал авсан нам, эвсэл Үндсэн хуулийн Гучин есдүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэгт заасны дагуу олонхыг бүрдүүлнэ.

11.3.Энэ хуулийн 11.1, 11.2 дахь хэсэгт зааснаас бусад Улсын Их Хурал дахь нам, эвслийн бүлэг, гишүүнийг Улсын Их Хурал дахь цөөнх /цаашид “цөөнх” гэх/ гэнэ.

12 дугаар зүйл.Улсын Их Хурлын даргыг сонгох

12.1.Энэ хуулийн 11.1-д заасан нам, эвсэл Улсын Их Хурлын даргад нэр дэвшүүлнэ.

12.2.Аль ч нам, эвсэл олонхын суудал аваагүй бол энэ хуулийн 11.2-т заасны дагуу олонхыг бүрдүүлсэн нам, эвсэл зөвшилцөн Улсын Их Хурлын даргад нэр дэвшүүлнэ.

12.3.Улсын Их Хурлын даргыг хэлэлцүүлэггүйгээр сонгох бөгөөд гишүүн саналаа илээр гаргаж, хуралдаанд оролцсон гишүүдийн олонхын саналаар дэмжсэн бол Улсын Их Хурлын даргыг сонгох тухай Улсын Их Хурлын тогтоол батлагдсанд тооцно.

12.4.Нэр дэвшигч нэгдсэн хуралдаанд оролцсон гишүүдийн олонхын дэмжлэг авч чадаагүй бол энэ хуулийн 12.1, 12.2-т заасны дагуу өөр гишүүний нэрийг дэвшүүлж сонгоно.

13 дугаар зүйл.Улсын Их Хурлын даргын бүрэн эрхийн хугацаа, түүнийг хугацаанаас нь өмнө чөлөөлөх, огцруулах

13.1.Улсын Их Хурлын даргын бүрэн эрхийн хугацаа дөрвөн жил байх бөгөөд хуульд заасан үндэслэлээр хугацаанаас нь өмнө чөлөөлж, огцруулж болно.

13.2.Улсын Их Хурлын даргын бүрэн эрх энэ хуулийн 10 дугаар зүйлд заасны дагуу гишүүний бүрэн эрх нь дуусгавар болсон, 9 дүгээр зүйлд заасны дагуу гишүүний бүрэн эрхийг нь түдгэлзүүлснээс гадна дараах тохиолдолд хугацаанаасаа өмнө дуусгавар болно:

13.2.1.Улсын Их Хурлын даргын үүрэгт ажлаасаа чөлөөлөгдөх хүсэлтээ өөрөө гаргасныг Улсын Их Хурал хүлээн авсан;

13.2.2.Үндсэн хуулийн цэц Улсын Их Хурлын даргыг огцруулах үндэслэлтэй гэсэн дүгнэлт гаргасныг Улсын Их Хурал хүлээн зөвшөөрсөн;

13.2.3.Улсын Их Хурлын нийт гишүүний олонх Улсын Их Хурлын даргыг огцруулах үндэслэл бүхий санал гаргасныг Улсын Их Хурал хүлээн зөвшөөрсөн.

13.3.Улсын Их Хурлын даргыг чөлөөлөх, огцруулах асуудлыг Төрийн байгуулалтын байнгын хорооны санал, дүгнэлтийг үндэслэн нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцэж, нууц санал хураалтаар шийдвэрлэнэ. Энэ зүйлд заасны дагуу чөлөөлөх, огцруулахыг хуралдаанд оролцсон гишүүдийн олонх дэмжсэн бол энэ тухай тогтоол батлагдсанд тооцно.

14 дүгээр зүйл.Улсын Их Хурлын даргын бүрэн эрх

14.1.Улсын Их Хурлын дарга нь гишүүнд хууль тогтоомжоор олгосон бүрэн эрхээс гадна дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:

14.1.1.Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаанд Үндсэн хууль, бусад хуулийг сахин биелүүлэх ажлыг зохион байгуулах;

14.1.2.ээлжит, ээлжит бус чуулган, хүндэтгэлийн хуралдаан зарлах, бэлтгэлийг хангах, нэгдсэн хуралдааныг даргалах;

14.1.3.энэ хуулийн 14.3-т заасан Зөвлөлийн саналыг харгалзан чуулганаар хэлэлцэх асуудлын дараалал тогтоох;

14.1.4.Ерөнхийлөгч, Засгийн газартай Улсын Их Хурлыг төлөөлөн харилцах;

14.1.5.Засгийн газрын үйл ажиллагаанд Улсын Их Хурлаас тавих хяналтыг зохион байгуулах;

14.1.6.Улсын Их Хуралд ажлаа шууд хариуцан тайлагнадаг байгууллага хоорондын үйл ажиллагааг уялдуулан зохицуулах, тэдгээрийн үйл ажиллагаанд Улсын Их Хурлаас тавих хяналтыг зохион байгуулах;

14.1.7.Улсын Их Хурлын төсвийн ерөнхийлөн захирагчийн бүрэн эрхийг хэрэгжүүлэх;

14.1.8.Улсын Их Хурлыг дотоод, гадаадад төлөөлөх;

14.1.9.Улсын Их Хурлын гадаад харилцааны ажлыг зохион байгуулах;

14.1.10.бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхэд нь гишүүнд дэмжлэг үзүүлэх, тэдгээрийг төрийн дээд шагналд тодорхойлох;

14.1.11.гишүүд болон Улсын Их Хуралд ажлаа шууд хариуцан тайлагнадаг байгууллагын даргад дотоод, гадаад томилолт олгох журам баталж мөрдүүлэх;

14.1.12.Улсын Их Хурлын Тамгын газрын үйл ажиллагааг удирдан чиглүүлэх;

14.1.13.энэ хуулийн 14.1.5, 14.1.6-д заасан хяналт шалгалтын ажлын хэсгийн бүрэлдэхүүн, шалгалтын удирдамжийг батлах, хэрэгжилтийг зохион байгуулахад бүх талын дэмжлэг үзүүлэх;

14.1.14.хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэрийн төсөл, бодлогын баримт бичиг боловсруулах үүрэг бүхий ажлын хэсэг байгуулах;

14.1.15.хуульд заасан үндэслэлээр Улсын Их Хуралд ажлаа шууд хариуцан тайлагнадаг байгууллагын дарга, дэд даргыг томилох, чөлөөлөх санал гаргаж Байнгын хорооны болон нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлэх;

14.1.16.хууль санаачлагчаас өргөн мэдүүлсэн хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэрийн төслийг Байнгын хороодод харьяаллаар нь хуваарилах;

14.1.17.Улсын Их Хурлын даргын зөвлөхүүдийг ажилд томилох, чөлөөлөх шийдвэр гаргах;

14.1.18.Үндэсний эдийн засгийн аюулгүй байдлыг хангахтай холбоотойгоор Ерөнхий сайдын гаргасан хүсэлтийг үндэслэн Улсын Их Хурлын даргын дэргэдэх Зөвлөлөөс баталсан тов, дарааллыг харгалзахгүйгээр төслийг чуулганаар нэн яаралтай хэлэлцүүлэх шийдвэр гаргах;

14.1.19.Улсын Их Хурлын Ерөнхий нарийн бичгийн даргыг томилох, чөлөөлөх санал гаргаж Байнгын хорооны болон нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлэх;

14.1.20.Чуулганыг түр завсарлуулах болон хаах асуудлыг Зөвлөлөөр хэлэлцүүлэн захирамж гаргаж шийдвэрлэх;

14.1.21.хуульд заасан бусад бүрэн эрх.

14.2.Улсын Их Хурлын дарга энэ хуулийн 14.1-д заасан бүрэн эрхийнхээ хүрээнд захирамж гаргана.

14.3.Нам, эвслийн бүлэг, Байнгын хороодын үйл ажиллагаа, Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын ажлыг уялдуулан зохицуулах, нам, эвслийн бүлэг, Байнгын хороодын саналыг харгалзан ээлжит болон ээлжит бус чуулганаар хэлэлцэх асуудлын дараалал тогтоох, тухайн долоо хоногт чуулганы хуралдаанаар хэлэлцэх асуудлын тов, дарааллыг батлах, Улсын Их Хурлын төсөв болон Улсын Их Хурлын дотоод үйл ажиллагаатай холбогдолтой бусад асуудлыг зөвшилцөх чиг үүрэг бүхий Зөвлөл /цаашид “Зөвлөл” гэх/ Улсын Их Хурлын даргын дэргэд ажиллана.

14.4.Энэ хуулийн 14.3-т заасан Зөвлөлийн бүрэлдэхүүнд Улсын Их Хурлын дарга, дэд дарга, нам, эвслийн бүлгийн дарга, Байнгын хороодын дарга, Улсын Их Хурлын Ерөнхий нарийн бичгийн дарга орно. Шаардлагатай бол Зөвлөлийн хурлыг өргөтгөсөн бүрэлдэхүүнтэй хийж болно.

14.5.Зөвлөлийн ажиллах журмыг Улсын Их Хурлын дарга батална.

14.6.Зөвлөлөөс баталсан чуулганы хуралдааны тов, хэлэлцэх асуудлын чиглэл, дарааллыг нам, эвслийн бүлэг, Байнгын, дэд, түр хороод, ажлын хэсэг дагаж мөрдөх үүрэгтэй.

14.7.Улсын Их Хурлын дарга нь бүрэн эрхийн хугацаа дууссанаас эхлэн нэгэн бүрэн эрхийн буюу дөрвөн жилийн хугацаанд суудлын автомашин болон холбоогоор үйлчлүүлж, төрийн тусгай хамгаалалтад байх бөгөөд энэ талаар тусгайлан шийдвэр гаргахгүй.

15 дугаар зүйл.Улсын Их Хурлын дэд даргыг сонгох, чөлөөлөх, огцруулах, түүний чиг үүрэг

15.1.Улсын Их Хурлын дэд даргыг Улсын Их Хурлын тухайн сонгуулийн дүнд бий болсон нам, эвслийн бүлэг тус бүрээс нэр дэвшүүлэн, илээр санал хурааж сонгоно. Хуралдаанд оролцсон гишүүдийн олонх дэмжсэн бол Улсын Их Хурлын дэд даргыг сонгох тухай тогтоол батлагдсанд тооцно.

15.2.Энэ хуулийн 10 дугаар зүйлд заасны дагуу гишүүний бүрэн эрх нь дуусгавар болсон, 9 дүгээр зүйлд заасны дагуу гишүүний бүрэн эрхийг нь

түдгэлзүүлснээс гадна өөрийнх нь хүсэлтээр, эсхүл нэр дэвшүүлсэн нам, эвслийн бүлгийн хүсэлтээр Улсын Их Хурлын дэд даргыг үүрэгт ажлаас нь чөлөөлж, огцруулна.

15.3.Улсын Их Хурал дахь нам, эвслийн бүлэг тарсан бол тухайн бүлгээс нэр дэвшүүлж сонгогдсон дэд даргыг чөлөөлсөн тухай Улсын Их Хурлын тогтоол батлагдсанд тооцно.

15.4.Улсын Их Хурлын дэд дарга дараах чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ:

15.4.1.Байнгын, дэд, түр хороо, нам, эвслийн бүлгийн үйл ажиллагааг уялдуулан зохицуулах;

15.4.2.Байнгын хорооны болон нэгдсэн хуралдааны ирц бүрдүүлэх ажлыг зохион байгуулах;

15.4.3.Улсын Их Хурлын үйл ажиллагааны дэг, гишүүний ёс зүйн хэм хэмжээний хэрэгжилтэд хяналт тавих;

15.4.4.Улсын Их Хурлын даргаас хуваарилсан болон даалгасан чиг үүрэг;

15.4.5.хууль тогтоомжид заасан бусад чиг үүрэг.

15.5.Улсын Их Хурлын даргын түр эзгүйд түүний даалгаснаар дэд дарга үүргийг нь хэрэгжүүлнэ.

ГУРАВДУГААР БҮЛЭГ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТЫН БҮТЭЦ

16 дугаар зүйл.Улсын Их Хурлын зохион байгуулалтын үндсэн хэлбэр

16.1.Улсын Их Хурлын үйл ажиллагааны зохион байгуулалтын үндсэн хэлбэр нь чуулган байна.

16.2.Чуулган нь нэгдсэн хуралдаан, Байнгын, дэд, түр хороо, түүнчлэн нам, эвслийн бүлгийн хуралдаанаас тус тус бүрдэнэ. Байнгын хороод хамтарсан хуралдаан хийж болно.

16.3.Улсын Их Хурлын чуулган нь анхдугаар, ээлжит, ээлжит бус, онцгой гэсэн хэлбэртэй байх бөгөөд Улсын Их Хурал хүндэтгэлийн хуралдаан хийж болно.

17 дугаар зүйл.Анхдугаар чуулган

17.1.Анхдугаар чуулганыг ээлжит сонгуулийн санал хураалт явуулсан өдрөөс хойш 30 хоногийн дотор Ерөнхийлөгч зарлигаар товлон зарлаж хуралдуулна.

17.2.Ерөнхийлөгч энэ хуулийн 17.1-д заасны дагуу зарлиг гаргахдаа анхдугаар чуулган нээх өдрийг Улсын Их Хуралд суудал авсан нам, эвсэлтэй зөвшилцсөн байна.

17.3.Анхдугаар чуулганаар дараах асуудлыг хэлэлцэн шийдвэрлэнэ:

17.3.1. шинээр сонгогдсон гишүүдийн бүрэн эрхийг хүлээн зөвшөөрөх;
17.3.2. Улсын Их Хурлын даргыг сонгох;
17.3.3. нам, эвслийн бүлэг байгуулсан тухай мэдээллийг Улсын Их Хурлын даргад бичгээр ирүүлснийг сонсох;

17.3.4. Улсын Их Хурлын дэд даргыг сонгох;
17.3.5. Байнгын болон дэд хороодын бүрэлдэхүүнийг баталж, Байнгын хорооны дарга нарыг сонгох;

17.3.6. Ерөнхий сайдыг томилох;
17.3.7. Засгийн газрын бүтцийн тухай болон Засгийн газрын бүрэлдэхүүний тухай хуулийн төслийг тус тус хэлэлцэн батлах;

17.3.8. Засгийн газрын гишүүдийг томилох тухай Ерөнхий сайдын танилцуулгыг сонсох;

17.3.9. Шинээр томилогдсон Засгийн газрын гишүүдийг тангараг өргүүлэх;

17.3.10. Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийг шинэчлэн батлах эсэх асуудлаар шийдвэр гаргах.

17.4. Анхдугаар чуулганаар зохион байгуулалтын бусад асуудлыг хэлэлцэн шийдвэрлэж болно.

18 дугаар зүйл. Ээлжит чуулган

18.1. Улсын Их Хурлын намрын ээлжит чуулган 10 дугаар сарын 01-ний өдрөөс, хаврын ээлжит чуулган 3 дугаар сарын 15-ны өдрөөс тус тус эхлэн 75-аас доошгүй ажлын өдөр чуулна.

18.2. Ээлжит чуулганыг нээх өдөр амралт, баяр ёслолын өдөртэй давхацвал дараагийн ажлын өдөр нээнэ.

18.3. Онцгой нөхцөл үүссэн бол ээлжит чуулганы нээлтийг хойшлуулах асуудлыг энэ хуулийн 14.3-т заасан Зөвлөлөөр хэлэлцэн Улсын Их Хурлын дарга захирамж гаргаж шийдвэрлэнэ.

18.4. Ээлжит чуулганаар хэлэлцэх асуудлыг Улсын Их Хурал урьдчилан хэлэлцэж тогтоол гаргах бөгөөд ээлжит чуулган эхлэхээс 7-оос доошгүй хоногийн өмнө Улсын Их Хурлын дарга ээлжит чуулганаар хэлэлцэх асуудлын дарааллыг тогтоож захирамж гаргана.

18.5. Ээлжит чуулганыг нээж, хааж Улсын Их Хурлын дарга үг хэлнэ.

19 дүгээр зүйл. Ээлжит бус чуулган

19.1. Ээлжит чуулганы чөлөө цагт ээлжит бус чуулган зарлан хуралдуулж болно.

19.2.Ээлжит бус чуулганыг нийт гишүүний гуравны нэгээс доошгүй нь шаардсанаар, эсхүл Ерөнхийлөгч, Улсын Их Хурлын даргын санаачилгаар хуралдуулж болно.

19.3.Ерөнхийлөгч болон Улсын Их Хурлын гишүүний гуравны нэгээс доошгүй нь тодорхой асуудлыг хэлэлцүүлэхээр ээлжит бус чуулган хуралдуулах саналаа Улсын Их Хурлын даргад хүргүүлнэ.

19.4.Улсын Их Хурлын дарга ээлжит бус чуулганы хэлэлцэх асуудал, хуралдах өдөр, цаг, үргэлжлэх хугацааг товлон захирамж гаргана.

19.5.Ээлжит бус чуулганаар зөвхөн Улсын Их Хурлын даргын захирамжид заасан болон түүнтэй шууд холбоотой асуудлыг хэлэлцэнэ.

20 дугаар зүйл.Онцгой чуулган

20.1.Ээлжит чуулганы чөлөөт цагт Ерөнхийлөгч онц болон дайны байдал зарлавал түүнээс хойш 72 цагийн дотор Улсын Их Хурлын онцгой чуулган хуралдах бөгөөд гишүүд зар хүлээлгүйгээр хуралдаанд хүрэлцэн ирнэ.

20.2.Онц болон дайны байдал зарласан тухай Ерөнхийлөгчийн зарлиг гарсан өдрөөс хойш 7 хоногийн дотор онцгой чуулганаар хэлэлцэж, зарлигийг батлах, эсхүл хүчингүй болгох шийдвэр гаргана.

20.3.Онцгой чуулган Ерөнхийлөгчийн зарлигийг баталсан бол уг зарлигийг хэрэгжүүлэхтэй холбоотой бусад асуудлыг онцгой чуулганаар хэлэлцэж шийдвэрлэнэ.

20.4.Улсын Их Хурлын ээлжит чуулган хуралдаж байх үед онцгой нөхцөл үүсвэл тухайн чуулганаар хэлэлцэх асуудлын дарааллыг үл харгалзан онц болон дайны байдал зарлах асуудлыг хойшлуулшгүйгээр хэлэлцэн шийдвэрлэнэ.

20.5.Улсын Их Хурлын чуулганы чөлөөт цагт Үндсэн хуулийн Хорин тавдугаар зүйлийн 2, 3 дахь хэсэгт заасан нөхцөл бий болсон үед Ерөнхийлөгч онц болон дайны байдал зарлах тухай зарлиг гаргаагүй тохиолдолд Улсын Их Хурлын гишүүдийн дөрөвний нэгээс доошгүй нь шаардсанаар Улсын Их Хурлын дарга онцгой чуулган зарлаж болно.

20.6.Онцгой чуулган амралтын өдөр хуралдаж болно.

21 дүгээр зүйл.Улсын Их Хурлын хүндэтгэлийн хуралдаан

21.1.Монгол Улсын түүх, тусгаар тогтнол, бүрэн эрхт байдалтай салшгүй холбоотой түүхэн ой, үйл явдлыг тэмдэглэх, түүнчлэн гадаад улсын өндөр дээд зочин нэгдсэн хуралдаанд үг хэлэх бол хүндэтгэлийн хуралдаан зарлан хуралдуулж болно.

21.2.Улсын Их Хурлын дарга хүндэтгэлийн хуралдаан хуралдуулах тухай захирамж гаргана.

22 дугаар зүйл. Чуулганы хуралдааны нийтлэг журам

22.1. Чуулганы хуралдаан нээлттэй байна.

22.2. Хаалттай хэлэлцэхээр хуульд заасан болон төрийн нууцтай холбоотой асуудлыг хаалттай хуралдаанаар хэлэлцэнэ.

22.3. Хэлэлцэх асуудлын шинж байдал, гишүүдийн саналыг харгалзан асуудлыг хаалттай хуралдаанаар хэлэлцэж болно.

22.4. Хуульд өөрөөр заагаагүй бол энэ хуулийн 16.2-т заасан хуралдаанд тус бүрийнх нь бүрэлдэхүүнд хамрагддаг гишүүдийн олонх нь хүрэлцэн ирсэн бол хуралдааныг хүчинтэйд тооцно.

22.5. Энэ хуулийн 22.4-т заасан ирцийг ээлжит, ээлжит бус, онцгой чуулганы нээлт, энэ хуулийн 16.2-т заасан хуралдаан эхлэхэд болон санал хураахад заавал бүрдүүлсэн байвал зохино.

22.6. Нэгдсэн хуралдааныг чуулганы хугацаанд долоо хоног бүрийн Пүрэв, Баасан гаригт, шаардлагатай бол хуваарьт өдрөөс бусад ажлын өдөр зохион байгуулж болно.

22.7. Ерөнхийлөгч нэгдсэн хуралдаанд тааллаараа оролцож төрийн гадаад, дотоод бодлогын асуудлаар үг хэлэх, мэдээлэл хийх эрхтэй.

22.8. Засгийн газраас санаачилсан хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэрийн төслийг чуулганаар хэлэлцэх үед Ерөнхий сайд, эсхүл Засгийн газрын холбогдох гишүүн хуралдаанд оролцож, төслийн талаарх Засгийн газрын байр суурийг илэрхийлж, гишүүдийн асуултад хариулах, холбогдох тайлбар өгөх үүрэгтэй.

22.9. Засгийн газраас санаачилсан хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэрийн төслийг чуулганы хуралдаанаар хэлэлцэх үед уг асуудлыг хариуцсан Засгийн газрын гишүүн түр эзгүй байгаа бол түүнийг албан ёсоор орлож байгаа Засгийн газрын гишүүн асуудлыг хариуцан хэлэлцүүлнэ. Хэрэв тухайн асуудлыг хариуцан хэлэлцүүлэх Засгийн газрын гишүүн ирээгүй бол уг асуудлыг дараагийн хуралдаан хүртэл хойшлуулна.

22.10. Үндсэн хуулийн цэцийн дарга, Улсын дээд шүүхийн Ерөнхий шүүгч, Улсын ерөнхий прокурор, Улсын Их Хуралд ажлаа шууд хариуцан тайлагнадаг байгууллагын дарга нар зөвхөн өөрсдийнх нь хариуцсан ажилтай холбогдолтой асуудлыг хэлэлцэхэд чуулганы хуралдаанд оролцож гишүүдийн асуултад хариулан байр сууриа илэрхийлж болно.

22.11. Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгд өөрөөр заагаагүй бол нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцэх хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэрийн төслийг зохих Байнгын хороо урьдчилан хэлэлцэж санал, дүгнэлт гаргана.

22.12. Нам, эвслийн бүлэг энэ хуулийн 33.1.1-д заасан аливаа төслийг хуралдаанаараа хэлэлцэх эрхтэй боловч ийнхүү хэлэлцээгүй нь асуудлыг Байнгын хорооны болон нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцэхэд саад болохгүй.

22.13.Нам, эвслийн бүлгийн хуралдааны журмыг тэдгээрийн дүрмээр зохицуулна.

22.14.Тамгын газрын ажилтнууд нэгдсэн, Байнгын, дэд, түр хорооны хуралдааны бэлтгэл хангах, тэмдэглэл хөтлөх, шийдвэрийн төсөл боловсруулахад мэргэжил, арга зүйн туслалцаа үзүүлэх бөгөөд тухайн хуралдаанд байлцаж мэдээлэл, лавлагаагаар хангана.

22.15.Хуульд өөрөөр заагаагүй бол нэгдсэн хуралдааны тэмдэглэл ил тод байна.

22.16.Онцгой нөхцөлд хуралдааныг хялбаршуулсан болон цахим хуралдааны дэгээр явуулж болно.

22.17.Ажлын зайлшгүй шаардлага гарвал Улсын Их Хурлын дарга Зөвлөлийн саналыг харгалзан чуулганыг 7-14 хоногийн хугацаагаар түр завсарлуулах эрхтэй.

22.18.Улсын Их Хурлын ээлжит сонгуулийг товлон зарласан үед Улсын Их Хурлын дарга Зөвлөлийн саналыг харгалзан чуулганыг 30 хүртэл хоногийн хугацаагаар түр завсарлуулж болно.

22.19.Иргэд, дотоод, гадаадын зочид төлөөлөгчид чуулганы ажиллагаатай танилцах, хэвлэл мэдээллийн байгууллага мэдээлэл, сурвалжлага хийх эрхтэй бөгөөд энэ талаар мөрдөх журмыг Улсын Их Хурлын дарга батална.

23 дугаар зүйл.Байнгын хороо

23.1.Байнгын хороо нь эрхлэх асуудлын хүрээнд хууль санаачлагчаас өргөн мэдүүлсэн хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэрийн төслийг урьдчилан хэлэлцэж санал, дүгнэлт гарган нэгдсэн хуралдаанд хэлэлцүүлэх, Улсын Их Хурлын хяналтыг хэрэгжүүлэх, хуульд тусгайлан заасан асуудлаар Улсын Их Хурлын тогтоолын төсөл боловсруулах чиг үүрэгтэйгээр ажиллана.

23.2.Байнгын хороо тус тусын эрхлэх асуудлын хүрээнд дараахь нийтлэг бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:

23.2.1.Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэрийн төслийн талаар санал, дүгнэлт гаргах;

23.2.2.нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцэх тодорхой асуудлаар санал, дүгнэлт гаргах;

23.2.3.Улсын Их Хурлын хянан шалгах чиг үүрэгтэй холбогдсон асуудлаар санал, дүгнэлт гаргах;

23.2.4.хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэрийн биелэлтийг хянан шалгах, Улсын Их Хуралд ажлаа шууд хариуцан тайлагнадаг байгууллагын үйл ажиллагаанд тавих хяналтыг хэрэгжүүлэх;

23.2.5.эрхлэх асуудлын хүрээнд холбогдох Засгийн газрын гишүүний мэдээлэл, Улсын Их Хуралд ажлаа шууд хариуцан тайлагнадаг байгууллагын тайлан, мэдээллийг сонсох;

23.2.6.Байнгын хороо энэ хуулийн 23.2.5-д заасан тайлан, мэдээллийг хэлэлцээд шаардлагатай гэж үзвэл хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох, хэрэгжилтийг хангуулах, холбогдох албан тушаалтанд хариуцлага хүлээлгэхтэй холбоотой санал боловсруулж нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлэх;

23.2.7.Байнгын хороо Улсын Их Хуралд ажлаа шууд хариуцан тайлагнадаг байгууллагын тайлан, мэдээллийг хэлэлцэх; Шаардлагатай гэж үзвэл хууль тогтоомжийн биелэлтийг хангуулах асуудлаар хууль тогтоомжийн хүрээнд тогтоол гаргаж үүрэг чиглэл өгч болно.

23.2.8.Улсын Их Хурлаас томилдог албан тушаалтныг томилох, чөлөөлөх, огцруулах асуудлаар санал, дүгнэлт гаргах;

23.2.9.чуулганаар хэлэлцэх асуудлаар болон хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэрийн биелэлтийн талаар судалгаа, тайлан, мэдээ, бусад баримт материалыг холбогдох байгууллага, албан тушаалтнаас гаргуулан авах, тэдний мэдээллийг сонсох;

23.2.10.хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэрийн төслийн талаар санал, дүгнэлт гаргахад тусгай мэдлэг, мэргэшил шаардагдах асуудлаар туслалцаа үзүүлэх шинжээч, мэргэжилтнээс бүрдсэн ажлын хэсэг байгуулж ажиллуулах;

23.2.11.Улсын Их Хурлын хяналтыг хэрэгжүүлэх зорилгоор эрхлэх асуудлынхаа хүрээнд хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэрийн биелэлтийг хянан шалгах ажлын хэсгийг дангаар буюу хамтран байгуулж ажиллуулах;

23.2.12.Энэ хуулийн 23.2.11-д заасан ажлын хэсэгт мэргэжил, арга зүйн туслалцаа үзүүлэх зорилготой холбогдох хяналт шалгалтын байгууллага, эрх бүхий шинжээч, мэргэжилтнээс бүрдсэн шалгалтын ажлын хэсэг байгуулж ажиллуулах;

23.2.13.иргэд, байгууллагаас ирүүлсэн өргөдлийг холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу шийдвэрлэх, нэгтгэн дүгнэх;

23.2.14.эрхлэх асуудлынхаа хүрээнд хуульд заасны дагуу тогтоол гаргах.

23.3.Улсын Их Хурал дараах Байнгын хороодтой байна:

23.3.1.Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын;

23.3.2.Байгаль орчин, хүнс, хөдөө аж ахуйн;

23.3.3.Нийгмийн бодлого, боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны;

23.3.4.Өргөдлийн;

23.3.5.Төрийн байгуулалтын;

23.3.6.Төсвийн;

23.3.7.Хууль зүйн;

23.3.8.Эдийн засгийн.

24 дүгээр зүйл.Байнгын хороодын эрхлэх асуудлын хүрээ

24.1.Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын байнгын хороо:

24.1.1.Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдал;
24.1.2.Монгол Улсын батлан хамгаалах, зэвсэгт хүчин;
24.1.3.төрийн нууцын хадгалалт, хамгаалалт;
24.1.4.гадаад бодлого;
24.1.5.гадаад улс, олон улсын байгууллагад суух бүрэн эрхт төлөөлөгчийн газрын тэргүүнийг томилох, эгүүлэн татах асуудал;

24.1.6.Монгол Улсын олон улсын гэрээ, Монгол Улс олон улсын байгууллагад элсэх тухай асуудал;

24.1.7.цөмийн энерги ашиглах, цацрагийн хамгаалалт, аюулгүй байдлыг хангах бодлого.

24.2.Байгаль орчин, хүнс, хөдөө аж ахуйн байнгын хороо:

24.2.1.газар тариалан, үрийн аж ахуй, хүнсний үйлдвэрлэлийн бодлого;

24.2.2.хүнс, хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүний хяналт, тэдгээрийн аюулгүй байдал;

24.2.3.хөдөөгийн хөгжлийн бодлого;

24.2.4.мал аж ахуйн бодлого;

24.2.5.малын даатгал болон малын удмын сан, эрүүл мэндийг хамгаалах;

24.2.6.газар, түүний хэвлий, ой, ус, амьтан, ургамал, агаар мандал болон байгалийн бусад баялаг;

24.2.7.улсын тусгай хамгаалалттай газар, бэлчээр, тариалангийн газар;

24.2.8.геологи, уул уурхайн холбогдолтой эрэл, хайгуул, ашиглалтын ажилд тавих байгаль орчны хяналт;

24.2.9.агаарын бохирдол, хорт бодис, байгаль орчны асуудал;

24.2.10.цаг уур, орчны хяналтын асуудал;

24.2.11.усны бодлого, нөөц, усны бохирдол;

24.2.12.хог хаягдал, дахин боловсруулалт;

24.2.13.байгаль орчныг хамгаалах, байгалийн тэнцлийг хангах асуудал;

24.2.14.байгаль орчны судалгаа, хөгжил;

24.2.15.ан агнуур;

24.2.16.газрын сангийн нэгдсэн бодлого, зохицуулалт;

24.2.17.газрын кадастр, зураглал.

24.3.Нийгмийн бодлого, боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны байнгын хороо:

- 24.3.1.хүн амын хөгжлийн бодлого;
- 24.3.2.эрүүл мэнд;
- 24.3.3.нийгмийн хамгаалал, нийгмийн даатгал, халамжийн бодлого;
- 24.3.4.нийтийн биеийн тамир, спортын талаархи бодлого;
- 24.3.5.хөдөлмөр эрхлэлтийн бодлого, хөдөлмөрийн харилцаа;
- 24.3.6.боловсрол;
- 24.3.7.мэргэжлийн боловсрол, сургалт;
- 24.3.8.соёл, урлаг;
- 24.3.9.шинжлэх ухаан;
- 24.3.10.ард түмний түүх, соёл, оюуны өвийг хамгаалах, сэргээх бодлого;
- 24.3.11.монгол хэл, бичиг, үндэстний цөөнхийн хэл, бичиг, ёс заншил;
- 24.3.12.жендерийн тэгш байдлыг хангах бодлого.

24.4.Өргөдлийн байнгын хороо:

24.4.1.иргэд, байгууллагаас Улсын Их Хурал, түүний Байнгын, дэд, түр хороо, тэдгээрийн удирдлага, гишүүнд ирүүлсэн өргөдлийг судлах, холбогдох Байнгын хороо, гишүүнтэй зөвшилцсөний үндсэн дээр шийдвэр гаргах;

24.4.2.иргэд, байгууллагаас Улсын Их Хуралд ирүүлсэн өргөдөл, гомдлыг нэгтгэн судалж, холбогдох Байнгын хороотой хамтран хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох санал боловсруулах;

24.4.3.өргөдөл гаргагч, холбогдох албан тушаалтан, мэргэжилтнээс тайлбар авах.

24.5.Төрийн байгуулалтын байнгын хороо:

24.5.1.Үндсэн хуулийн шинэтгэлийн асуудал;

24.5.2.төрийн эрх барих дээд болон гүйцэтгэх дээд байгууллага, Ерөнхийлөгчийн асуудал;

24.5.3.засаг захиргааны шинэтгэл, төвлөрлийг сааруулах бодлого;

24.5.4.Улсын Их Хурал, Ерөнхийлөгч, аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын сонгууль, хот, тосгоны Зөвлөл, Захирагчийн сонгууль;

24.5.5.Монгол Улсын засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлага, зохион байгуулалт, үйл ажиллагаа, хилийн цэс, хот, тосгоны эрх зүйн үндэс;

24.5.6.төрийн алба;

24.5.7.төрийн бэлгэ тэмдэг, төрийн дуулал;

24.5.8.ард нийтийн санал асуулга;

24.5.9.төр, сүм хийдийн харилцаа;

24.5.10.хэвлэл мэдээллийн хараат бус байдал;

24.5.11.төрийн ба төрийн бус байгууллага, улс төрийн намтай харилцах;

24.5.12.гишүүний бүрэн эрхийн асуудал;

24.5.13.гишүүний ёс зүй;

24.5.14.гишүүний бүрэн эрхийн баталгаа;

24.5.15.Улсын Их Хурлын болон гишүүний төсвийн төлөвлөлт, гүйцэтгэлийн хяналт;

24.5.16.гишүүний хөрөнгө, орлогын мэдүүлэг;

24.5.17.чуулганы хуралдааны дэгийн асуудал;

24.5.18.бүсчилсэн хөгжлийн бодлого.

24.6.Төсвийн байнгын хороо:

24.6.1.улсын нэгдсэн төсөв, түүний гүйцэтгэл, хяналт;

24.6.2.төрийн санхүү, зээлийн болон татварын бодлого;

24.6.3.аудитын асуудал;

24.6.4.гадаад улс, олон улсын санхүүгийн байгууллагатай байгуулсан зээлийн гэрээ, хэлцэл;

24.6.5.Засгийн газрын тусгай сангийн нэгдсэн бодлого;

24.6.6.Улсын Их Хурлын төсөв;

24.6.7.төсвийн алдагдлыг нөхөх зорилгоор Засгийн газраас гаргах үнэт цаасны тухай асуудал.

24.7.Хууль зүйн байнгын хороо:

24.7.1.эрх зүйн бодлого;

24.7.2.хүний эрх, эрх чөлөө, түүний баталгаа;

24.7.3.гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх бодлого;

24.7.4.Улсын хил хамгаалалтын бодлого;

24.7.5.хууль зүйн хариуцлага хүлээлгэх эрх зүйн үндэс, ялын бодлого;

24.7.6.шүүх эрх мэдэл;

24.7.7.прокурор, хэрэг бүртгэх, мөрдөн байцаах, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл;

24.7.8.нийтийн болон хувийн өмчийн эрх зүйн үндэс;

24.7.9.эрүү, иргэн, захиргааны хэрэг, маргаан, зөрчил хянан шийдвэрлэх ажиллагаа;

24.7.10.өршөөл үзүүлэх асуудал;

24.7.11.патент, зохиогчийн эрх, барааны тэмдэг;

24.7.12.цагаачлал, иргэний харьяалал;

24.7.13.архив;

24.7.14.эрх зүйн туслалцаа;

24.7.15.өмгөөлөл;

24.7.16.иргэн, хуулийн этгээд, эд хөрөнгийн эрхийн улсын бүртгэл.

24.8.Эдийн засгийн байнгын хороо:

24.8.1.эдийн засаг, нийгмийн хөгжлийн үндсэн чиглэл;

24.8.2.эдийн засгийн дотоод, гадаад бодлого;
24.8.3.хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн асуудал.
24.8.4.төрийн мөнгөний бодлого, банк, Монголбанкны үйл ажиллагаа;
24.8.5.даатгалын бодлого, энэ хуулийн 24.6.7-д зааснаас бусад үнэт цаасны тухай асуудал;

24.8.6.төрийн өмчийн удирдлага, зохицуулалт, хувьчлалын бодлого;
24.8.7.гадаадын хөрөнгө оруулалт, зээл, тусламжийн нэгдсэн бодлого;

24.8.8.ашигт малтмалын суурь судалгаа, эрэл хайгуул, ашиглалтын бодлого;

24.8.9.газрын тос, байгалийн хийн асуудал;
24.8.10.үйлдвэрлэл, үйлчилгээ, хөрөнгө оруулалтыг дэмжих бодлого;
24.8.11.шударга бус өрсөлдөөнийг хязгаарлах бодлого;
24.8.12.төрөөс аж ахуй эрхлэлтийг дэмжих бодлого;
24.8.13.стандартчилал, хэмжил зүй, чанарын баталгаажуулалт;
24.8.14.албан ёсны статистикийн үйл ажиллагааны зохицуулалт;
24.8.15.үйлдвэрлэлийн бүтээмжийн өсөлт;
24.8.16.барилга, хот байгуулалт;
24.8.17.түлш, эрчим хүч;
24.8.18.зам тээвэр, шуудан;
24.8.19.орон сууц, нийтийн аж ахуй;
24.8.20.аялал жуулчлалын хөгжлийн стратеги;
24.8.21.аялал жуулчлалын дэд бүтцийн хөгжил;
24.8.22.мэдээлэл, технологийн хөгжил;
24.8.23.харилцаа холбоо;
24.8.24.техник, технологийн шинэчлэл;
24.8.25.газрын эдийн засгийн үр ашгийн бодлого.

25 дугаар зүйл.Байнгын хорооны ажлын зохион байгуулалт

25.1.Байнгын хорооны ажлын зохион байгуулалтын үндсэн хэлбэр нь хуралдаан байна.

25.2.Байнгын хорооны нийт гишүүний олонх хүрэлцэн ирсэн бол хуралдааныг хүчинтэйд тооцно.

25.3.Байнгын хорооны хуралдааныг чуулганы чөлөө цагт зохион байгуулж болно.

25.4.Байнгын хороо эрхлэх асуудлынхаа хүрээнд хамаарах асуудлыг хуралдаанаар хэлэлцэж хуульд өөрөөр заагаагүй бол хуралдаанд оролцсон гишүүдийн олонхын саналаар шийдвэрлэнэ.

25.5.Байнгын хороо шаардлагатай бол хууль тогтоомжийн төслийг хэлэлцүүлэгт бэлтгэх үүрэг бүхий ажлын хэсэг байгуулж, энэ асуудлаар Байнгын хорооны тогтоол гаргана.

25.6.Бодлогын баримт бичиг боловсруулах, хуулийн хэрэгжилтийг хангаж зөрчлийг арилгах асуудлаар Засгийн газар, холбогдох бусад байгууллагад чиглэл

өгөх шаардлагатай бол Байнгын хороо эрхлэх асуудлын хүрээнд тогтоол гаргаж болно.

25.7.Байнгын хороо тогтоосон журмаар үйлдсэн тэмдэг, хэвлэмэл хуудас хэрэглэнэ.

25.8.Байнгын хорооны хуралдааны явцыг хуралдааны тэмдэглэлд нэг бүрчлэн тэмдэглэнэ.

25.9.Байнгын хорооны үйл ажиллагааны зардлыг Зөвлөлөөс баталсан хуваарийн дагуу Улсын Их Хурлын төсөвт тусгана.

25.10.Улсын Их Хурлын төсвийн шууд захирагч нь Байнгын хорооны даргын саналаар Байнгын хорооны зардлыг зориулалтын дагуу зарцуулна.

25.11.Байнгын хороонд түүний эрхлэх асуудлын хүрээнд хамаарах асуудлаар мэргэжлийн зөвлөгөө өгөх, судалгаа, мэдээллээр хангах, зохион байгуулалтын туслалцаа үзүүлэх чиг үүргийг Улсын Их Хурлын Тамгын газар хэрэгжүүлнэ.

26 дугаар зүйл.Байнгын хорооны бүрэлдэхүүн

26.1.Байнгын хороо 15-19 гишүүний бүрэлдэхүүнтэй байх бөгөөд гишүүн нэгэн зэрэг хоёроос дээшгүй Байнгын хороонд харьяалагдан ажиллаж болно.

26.2.Байнгын хорооны бүрэлдэхүүнийг батлахдаа Улсын Их Хурал дахь олонх, цөөнхийн харьцаа болон нам, эвслийн Улсын Их Хуралд авсан суудлын хувийг харгалзана.

26.3.Байнгын хороог Улсын Их Хурлаас нэг жилийн хугацаагаар сонгосон дарга тэргүүлнэ.

26.4.Байнгын хорооны даргыг Улсын Их Хуралд сонгогдон ажилласан туршлагыг нь харгалзан тухайн хорооны гишүүдээс сонгох бөгөөд түүнийг улируулан сонгож болно.

26.5.Байнгын хорооны дарга 7-оос дээш хоног түр эзгүй байх тохиолдолд түүний саналыг харгалзан Улсын Их Хурлын даргын захирамжаар үүргийг нь аль нэг гишүүнд орлуулж гүйцэтгүүлнэ.

27 дугаар зүйл.Байнгын хорооны даргын чиг үүрэг

27.1.Байнгын хорооны дарга дараахь чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ:

27.1.1.Байнгын хорооны хуралдааны бэлтгэлийг хангаж зохион байгуулах;

27.1.2.Байнгын хорооны өдөр тутмын үйл ажиллагааны хэвийн байдлыг хангаж, хуралдааныг удирдах;

27.1.3.Байнгын хорооны нэрийн өмнөөс бусад байгууллагатай харилцах;

27.1.4.Байнгын хорооноос байгуулсан ажлын хэсгийн үйл ажиллагааг зохицуулах;

27.1.5.Байнгын хорооны ажлыг Улсын Их Хурлын өмнө хариуцан тайлагнах;

27.1.6.Байнгын хорооны хуралдаанаар хэлэлцэж байгаа асуудалтай холбогдуулан завсарлага өгөх;

27.1.7.Улсын Их Хурлын даргын дэргэдэх Зөвлөлийн хуралдаанд оролцож, Байнгын хорооноос нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлэх асуудлын талаарх саналаа танилцуулах.

27.2.Байнгын хорооны дарга тухайн хуралдааныг удирдахад ашиг сонирхлын зөрчилтэй гэж үзвэл хуралдаан удирдахаас татгалзаж хуралдаан даргалагчийг томилж болно.

28 дугаар зүйл.Дэд хороо

28.1.Байнгын хорооны бүрэлдэхүүнд доор дурдсан дэд хороо байгуулж болно:

28.1.1.Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын байнгын хороонд Тусгай хяналтын;

28.1.2.Төрийн байгуулалтын байнгын хороонд Ёс зүйн, Нутгийн удирдлагын, Улсын Их Хурлын гишүүний халдашгүй байдлын, Сонгогчийн нэрсийн жагсаалт, бүртгэлийн хяналтын;

28.1.3.Төсвийн байнгын хороонд Төсвийн зарлагын хяналтын;

28.1.4.Хууль зүйн байнгын хороонд Хүний эрхийн;

28.1.5.Эдийн засгийн байнгын хороонд Жижиг, дунд үйлдвэрлэлийн хөгжлийн, Тогтвортой хөгжлийн зорилгын;

28.1.6.Байгаль орчин, хүнс, хөдөө аж ахуйн байнгын хороонд Агаарын бохирдлыг бууруулах асуудлын.

28.2.Дэд хороо харьяалагдах Байнгын хорооны эрхлэх асуудлын тодорхой хэсгийг дагнан хариуцаж санал, дүгнэлт гаргаж, түүнийгээ харьяалагдах Байнгын хороонд, шаардлагатай бол Байнгын хороогоор уламжлан Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэх, хариуцсан асуудлын хүрээнд хянан шалгах чиг үүргийг хэрэгжүүлэх эрхтэй бөгөөд дараах асуудлыг эрхэлнэ:

28.2.1.Тусгай хяналтын дэд хороо төрийн нууцын хадгалалт, хамгаалалт, тагнуул болон гүйцэтгэх ажлын талаарх хууль тогтоомжийн биелэлт, улсын хил хамгаалалт, төрийн тусгай хамгаалалтын асуудлыг;

28.2.2.Ёс зүйн дэд хороо гишүүний ёс зүй, хөрөнгө, орлогын мэдүүлэг, чуулганы хуралдааны дэгийг сахиулах асуудлыг;

28.2.3.Нутгийн удирдлагын дэд хороо нутгийн өөрөө удирдах ёс, нутгийн удирдлагын байгууллагын төлөвшил, хөгжил, удирдлага, зохион байгуулалт, эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох асуудлыг;

28.2.4.Улсын Их Хурлын гишүүний халдашгүй байдлын дэд хороо нь Улсын Их Хурал, түүний гишүүний бүрэн эрхтэй холбогдсон асуудлыг;

28.2.5.Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хороо нь улсын болон орон нутгийн төсвийн орлого, зарлага, төсвийн хяналтын асуудлыг;

28.2.6.Хүний эрхийн дэд хороо нь хүний эрх, эрх чөлөөний баталгаа, өршөөл, цагаачлал, иргэний харьяаллын асуудлыг;

28.2.7.Жижиг, дунд үйлдвэрлэлийн хөгжлийн дэд хороо нь жижиг, дунд үйлдвэрлэлийн хөгжил, хөрөнгө оруулалт, зээл, тусламжийн бодлого, зохицуулалтын асуудлыг;

28.2.8.Тогтвортой хөгжлийн зорилгын дэд хороо нь Монгол Улсын тогтвортой хөгжлийн зорилгуудыг хууль тогтоомж болон хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигт тусган хэрэгжүүлэх асуудлыг;

28.2.9.Сонгогчдын нэрийн жагсаалт, бүртгэлийн хяналтын дэд хороо нь сонгогчдын нэрийн жагсаалт, бүртгэлийн талаарх хууль тогтоомжийн биелэлтийн асуудлыг;

28.2.10.Агаарын бохирдлыг бууруулах асуудлын дэд хороо нь улсын нийт нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд агаар, хөрс, усны бохирдлыг бууруулах асуудлаарх хууль тогтоомжийн биелэлтийн асуудлыг.

28.3.Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хороо нь өөрийн эрхлэх асуудлаар гаргасан санал, дүгнэлтээ нэгдсэн хуралдаанд бие даан оруулна.

28.4.Дэд хороо нь тухайн эрхэлсэн асуудлаараа хяналт шалгалт, судалгаа хийх, холбогдох мэдээлэл авах, зохих албан тушаалтан, иргэд, байгууллагаас тайлбар авах, ажлын хэсэг байгуулах, эрхэлсэн асуудлаараа тогтоол гаргах, Улсын Их Хурлын шийдвэрийн төсөл боловсруулж харьяалах Байнгын хорооны хуралдаанаар хэлэлцүүлэх эрхтэй.

28.5.Улсын Их Хурлын гишүүний халдашгүй байдлын болон Ёс зүйн дэд хорооноос бусад дэд хорооны бүрэлдэхүүнд зөвхөн харьяалах Байнгын хорооны гишүүд орох бөгөөд дэд хорооны бүрэлдэхүүний тоо нь тухайн Байнгын хорооны гишүүдийн хоёрны нэгээс илүүгүй байна.

28.6.Улсын Их Хурлын гишүүний халдашгүй байдлын дэд хороо нь Улсын Их Хуралд хамгийн олон удаа сонгогдсон таван гишүүнээс бүрдэх бөгөөд Улсын Их Хурлыг хугацаанаас нь өмнө тараах, гишүүний бүрэн эрхийг түдгэлзүүлэх, эгүүлэн татах талаар энэ хуульд заасан эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтнаас Улсын Их Хуралд ирүүлсэн саналыг судалж санал, дүгнэлт гарган зохих Байнгын хорооны болон нэгдсэн хуралдаанд оруулна.

28.7.Дэд хорооны бүрэлдэхүүнд орсон гишүүн харьяалагдах Байнгын хорооны бүрэлдэхүүнээс гарвал тухайн дэд хорооны бүрэлдэхүүнээс чөлөөлөгдсөнд тооцно.

28.8.Дэд хорооны даргыг харьяалах Байнгын хорооны хуралдаанаар гишүүдийн олонхын саналаар сонгох бөгөөд Төсвийн зарлагын хяналтын дэд

хорооны даргыг цөөнхийн бүлгийн гишүүдээс, хэрэв цөөнхийн бүлэг байгуулах гишүүдийн тоо хүрэхээргүй бол цөөнхийн гишүүдээс сонгоно.

28.9.Дэд хорооны даргын бүрэн эрхийн хугацаа нэг жил байх ба түүнийг улируулан сонгож болно.

28.10.Дэд хорооны үйл ажиллагааны үндсэн хэлбэр нь хуралдаан байх бөгөөд түүнд дэд хорооны гишүүдийн олонх нь хүрэлцэн ирсэн бол хүчинтэйд тооцно.

28.11.Дэд хороо асуудлыг хуралдаанаар хэлэлцэж оролцсон гишүүдийн олонхын саналаар шийдвэр гаргана. Улсын Их Хурлын гишүүний халдашгүй байдлын дэд хороо нийт гишүүний олонхын саналаар шийдвэр гаргана.

29 дүгээр зүйл.Түр хороо

29.1.Байнгын хорооны эрхлэх асуудлын хүрээний тодорхой чиглэлээр, эсхүл тодорхой асуудлыг судалж санал боловсруулах, дүнг нэгдсэн хуралдаанд танилцуулах үүрэг бүхий түр хороог Улсын Их Хурлын тогтоолоор байгуулан ажиллуулж болно.

29.2.Түр хороог тухайн ээлжит чуулганы хугацаагаар байгуулна. Шаардлагатай бол ажиллах хугацааг дахин нэг чуулганы хугацаагаар сунгаж болно.

29.3.Түр хороо нь энэ хуулийн 23.2 дахь хэсэгт заасан Байнгын хорооны нийтлэг бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ. Түр хорооны ажиллах нөхцлийг Тамгын газар хангана.

29.4.Түр хороо ажлынхаа дүнг нэгдсэн хуралдаанд танилцуулснаар түүнийг татан буугдсанд тооцно.

30 дугаар зүйл.Хянан шалгах түр хороо

30.1.Үндсэн хуулийн Хорин наймдугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт заасны дагуу хуулийн биелэлтийг хангахтай холбоотой нийтийн ашиг сонирхлыг хөндсөн тодорхой асуудлаар Улсын Их Хурлын нийт гишүүний дөрөвний нэгээс доошгүй нь Хянан шалгах түр хороо байгуулах санал тавибал цөөнхийн төлөөллийг оролцуулан Улсын Их Хурлын тогтоолоор хойшлуулшгүйгээр байгуулна.

30.2.Хянан шалгах түр хороо нь тухайн асуудлаар холбогдох албан тушаалтан, гэрчийг дуудан ирүүлэх, хянан шалгагч, шинжээч томилох, тэдгээрээс тайлбар, мэдүүлэг авах, нотлох баримт цуглуулах, мэдээлэл гаргуулах бүрэн эрхтэй.

30.3.Хянан шалгах түр хороо нь Үндсэн хуулиар тогтоосон Улсын Их Хурлын бүрэн эрхийн хүрээнд хянан шалгалт явуулна. Хянан шалгах түр хорооноос шүүх болон эрх бүхий бусад байгууллагын хэрэг, маргаан хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд саад учруулах, хөндлөнгөөс оролцох, заавар өгөхийг хориглоно.

30.4.Хянан шалгах түр хороо хяналт шалгалтаар цуглуулсан нотлох баримтад үндэслэж гаргасан тайлангаа Улсын Их Хуралд танилцуулна.

30.5.Хянан шалгах түр хорооны тайлан нь шүүхэд үүрэг хүлээлгэхгүй бөгөөд түүний цуглуулсан нотлох баримтыг шүүн таслах ажиллагаанд нотлох баримтын хэмжээнд үнэлэх эсэхийг шүүх шийднэ.

30.6.Хянан шалгах түр хороо байгуулах болон түүний үйл ажиллагааны журам, гэрч, шинжээч, хянан шалгагчийн эрх зүйн байдал, баталгаа, холбогдох бусад харилцааг хуулиар тусгайлан зохицуулна.

30.7.Хянан шалгах түр хороог нэг жил хүртэл хугацаагаар байгуулна. Шаардлагатай бол ажиллах хугацааг зөвхөн нэг удаа сунгаж болно.

30.8.Хянан шалгах түр хороо тайлангаа Улсын Их Хуралд танилцуулснаар уг хороог татан буугдсанд тооцно.

31 дүгээр зүйл.Улсын Их Хурал дахь нам /эвсэл/-ын бүлэг

31.1.Улсын Их Хурлын сонгуулийн дүнгээр Улсын Их Хуралд наймаас доошгүй суудал авсан нам, эвсэл бүлэг /цаашид “бүлэг” гэх/ байгуулж болно.

31.2.Бүлэгт зөвхөн тухайн нам, эвслээс албан ёсоор нэр дэвшиж сонгогдсон гишүүд орно.

31.3.Бүлэг даргаа гишүүдийнхээ дотроос сонгож, энэ тухайгаа Улсын Их Хурлын даргад бичгээр мэдээлнэ.

31.4.Нам, эвсэл бүлэг байгуулсан тухай шийдвэр, бүлгийн гишүүдийн нэрийн жагсаалтыг Улсын Их Хурлын даргад бичгээр ирүүлэх бөгөөд ийнхүү ирүүлснээр бүлгийн эрх, үүрэг хэрэгжиж эхэлнэ.

31.5.Бие даан нэр дэвшиж сонгогдсон болон ээлжит сонгуулиар наймаас доош суудал авсан өөр өөр нам, эвслийн төлөөлөл бүхий гишүүд нийлж нэг бүлэг байгуулахыг хориглоно.

31.6.Гишүүн бүлгээс гарсан бол өөр бүлэгт нэгдэн орохыг хориглоно.

31.7.Бүлгээс гарсан гишүүд нэгдэж бие даан бүлэг байгуулахыг хориглоно.

31.8.Нөхөн сонгогдсон гишүүн аль нэг бүлэгт нэгдсэн бол тухайн бүлгийн дарга, гишүүн аль нэг бүлгээс гарсан бол энэ тухайгаа тус тус Улсын Их Хурлын даргад бичгээр ирүүлснийг Улсын Их Хурлын дарга чуулганы нэгдсэн хуралдаанд уншиж сонгоно.

31.9.Энэ хуулийн 31.10-д заасан гишүүн аль нэг бүлэгт нэгдэн орсон бол энэ хуулийн 31.8-д заасны дагуу мэдээлнэ.

31.10.Улсын Их Хуралд бүлэг байгуулсан нам татан буугдсан, эвсэл тарсан бол бүлгийг татан буугдсанд тооцох ба түүний бүрэлдэхүүнд байсан гишүүд нэгдэн дахин бүлэг байгуулахыг хориглоно.

31.11.Улсын Их Хурлын гишүүд хамтран Улсын Их Хурал дахь нам, эвслийн бүлгээс өөр зохион байгуулалтын хэлбэр үүсгэхийг хориглоно.

32 дугаар зүйл. Сонгуулийн дараах эвслийн бүлэг

32.1. Сонгуулийн дараа Үндсэн хуулийн Гучин есдүгээр зүйлийн 2 дахь хэсгийн дагуу зөвшилцөн олонхийг бүрдүүлсэн нам, эвсэл нь нэгэн бүрэн эрхийн хугацаанд тогтвортой ажиллах эвслийн нэг бүлэг байгуулна.

32.2. Энэ хуулийн 32.1-д заасан эвслийн бүлэг байгуулахдаа нам, эвсэл бүрээс ээлжлэн Ерөнхий сайдад нэр дэвшүүлэхээр тохиролцож Засгийн газрын тогтвортой үйл ажиллагааг алдагдуулахыг хориглоно.

32.3. Энэ хуулийн 32.1-д заасан эвслээс аль нэг нам, эвсэл гарсан бол тухайн эвслийг тарсанд тооцно.

32.4. Энэ хуулийн 32.1-д заасан эвсэл тарсан тохиолдолд эвслийн бүрэлдэхүүнд орсон нам, эвсэл наймаас доошгүй суудалтай бол бүлэг байгуулж болно.

33 дугаар зүйл. Бүлгийн эрх, үүрэг

33.1. Бүлэг дараах эрх, үүргийг хэрэгжүүлнэ:

33.1.1. хэлэлцэж байгаа хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэрийн төсөл, төрийн дотоод, гадаад бодлогын асуудлаар бодлого, байр сууриа тодорхойлж санал, дүгнэлт гарган зохих Байнгын хорооны, эсхүл нэгдсэн хуралдаанаар шууд хэлэлцүүлэх;

33.1.2. ээлжит чуулганаар хэлэлцэх асуудал, түүний дарааллын талаар Улсын Их Хурал болон Улсын Их Хурлын даргад саналаа илэрхийлэх;

33.1.3. нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцэх асуудлын төлөвлөгөөнд өөрчлөлт оруулах санал гаргах;

33.1.4. нэгдсэн болон Байнгын, дэд, түр хорооны хуралдааны үед тухайн хэлэлцэж байгаа асуудалтай холбогдуулан завсарлага авах;

33.1.5. Байнгын, дэд, түр хорооны бүрэлдэхүүний талаар Улсын Их Хурлын даргатай зөвшилцөх;

33.1.6. бүлгийн төсвийг захиран зарцуулах, гүйцэтгэлийг үнэн зөв мэдээлэх;

33.1.7. нэгдсэн болон Байнгын хорооны үйл ажиллагаанд өөрийн бүлгийн гишүүдийг оролцуулах, хуралдааны ирцийг хангах, хуралдааны дэгийг чанд сахиулах;

33.1.8. хэлэлцэж байгаа асуудалтай холбогдуулан ажлын хэсэг байгуулж ажиллуулах;

33.1.9. бүлгийн ажлын албаны ажилтныг ажилд томилох, чөлөөлөх.

33.2. Бүлэг нь бодлогоо боловсруулах, зохион байгуулалтын туслалцаа авах чиг үүрэг бүхий ажлын албатай байх бөгөөд түүний гүйцэтгэх үүргийг нь бүлгийн

дүрмээр зохицуулна. Бүлгийн ажлын албаны ажилтны тоо нь тухайн бүлгийн гишүүдийн тооны хоёрны нэгтэй тэнцүү байх бөгөөд хэрэв бүлгийн гишүүдийн тоо нь сондгой байгаа тохиолдолд дараагийн тэгш тооноос тооцно.

33.3.Бүлгийг ажиллах нөхцөл бололцоогоор хангах асуудлыг Улсын Их Хурлын Тамгын газар хариуцах ба ажлын албаны цалин, унаа, албан томилолт, холбоо, бичиг хэргийн зардлыг Улсын Их Хурлын төсөвт тусгаж санхүүжүүлнэ.

33.4.Бүлэг Улсын Их Хурлын бүтцийн хувьд эрхлэх ажлаа намын дээд, төв, гүйцэтгэх байгууллагын өмнө шууд хариуцахгүй.

33.5.Бүлгийн төсвийн зарцуулалтад Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хороо хяналт тавина.

34 дүгээр зүйл.Бүлгийн үйл ажиллагаа дуусгавар болох

34.1.Доор дурдсан тохиолдолд бүлгийн үйл ажиллагаа дуусгавар болно:

34.1.1.бүлэг байгуулсан нам татан буугдсан, эсхүл эвсэл тарсан;

34.1.2.хуульд заасан үндэслэлээр нөхөн сонгууль явуулсан боловч тухайн нам, эвсэл суудал авч чадаагүйгээс бүлгийн гишүүдийн тоо энэ хуулийн 31.1-д заасан тооны доод хязгаарт хүрэхгүй болсон;

34.1.3.гишүүн бүлгээс гарахад үлдсэн гишүүдийнх нь тоо энэ хуулийн 31.1-д заасан доод хязгаарт хүрэхгүй болсон.

34.1.4.бүлэг өөрөө тарах шийдвэр гаргасан.

ДӨРӨВДҮГЭЭР БҮЛЭГ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН НЭГЭН БҮРЭН ЭРХИЙН ХУГАЦАА

35 дугаар зүйл.Улсын Их Хурлын нэгэн бүрэн эрхийн хугацаа

35.1.Улсын Их Хурлын нэгэн бүрэн эрхийн хугацаа дөрвөн жил байх бөгөөд энэхүү хугацаа нь Улсын Их Хурлын ээлжит сонгуулиар сонгогдсон гишүүд тангараг өргөснөөр эхэлж, дараагийн сонгуулиар сонгогдсон гишүүд тангараг өргөснөөр дуусгавар болно.

35.2.Үндсэн хуулийн Хорин хоёрдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан онцгой нөхцөл үүссэний улмаас ээлжит сонгууль явуулах боломжгүй болсон бол мөнхүү нөхцөл арилж шинээр сонгогдсон гишүүд тангараг өргөтөл өмнөх Улсын Их Хурал бүрэн эрхээ хэрэгжүүлнэ.

35.3.Улсын Их Хурлын ээлжит сонгууль зарласны дараа Үндсэн хуулийн Хорин хоёрдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан онцгой нөхцөл үүсвэл Улсын Их Хурал ээлжит сонгууль зарласан шийдвэрээ цуцалж сонгуулийн үйл ажиллагааг зогсооно.

35.4.Үндсэн хуулийн Хорин хоёрдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан онцгой нөхцөл арилсны дараа Улсын Их Хурал ажлын долоон өдөрт багтаан ээлжит сонгуулийг товлон зарлана.

35.5.Энэ хуулийн 35.4-т заасан хугацаанд Улсын Их Хурлын сонгуулийг товлон зарлаагүй бол дараагийн өдрийг Улсын Их Хурлын сонгууль товлон зарласан өдөрт тооцож, Сонгуулийн ерөнхий хороо ээлжит сонгуулийг зохион байгуулна.

36 дугаар зүйл.Улсын Их Хурлын нэгэн бүрэн эрх хугацаанаас өмнө дуусгавар болох

36.1.Дараах тохиолдолд Улсын Их Хурлын нэгэн бүрэн эрх энэ хуулийн 35.1-д заасан хугацаанаасаа өмнө дуусгавар болно:

36.1.1.Улсын Их Хурлын нийт гишүүний гуравны хоёроос доошгүй нь Улсын Их Хурал бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэх боломжгүй гэж үзэж хугацаанаасаа өмнө тарах тогтоолын төсөл өргөн мэдүүлснийг Улсын Их Хурлын нийт гишүүний гуравны хоёроос доошгүй нь дэмжсэн бол;

36.1.2.Ерөнхийлөгч Улсын Их Хурал бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэх боломжгүй гэж үзэн Улсын Их Хурлын даргатай зөвшилцөн хугацаанаас нь өмнө тараах тогтоолын төсөл өргөн мэдүүлснийг Улсын Их Хурлын нийт гишүүний гуравны хоёроос доошгүй нь дэмжсэн бол.

36.2.Ерөнхийлөгч дараах тохиолдолд Улсын Их Хурлыг тараах шийдвэр гаргана:

36.2.1.Үндсэн хуулийн Гучин есдүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэгт заасны дагуу Ерөнхий сайдыг томилох саналыг Улсын Их Хуралд анх оруулснаас хойш дөчин тав хоногийн дотор Улсын Их Хурал Ерөнхий сайдыг томилоогүй бол;

36.2.2.Үндсэн хуулийн Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасны дагуу Ерөнхий сайдыг огцруулснаас хойш гуч хоногийн дотор Улсын Их Хурал Ерөнхий сайдыг томилоогүй бол;

36.2.3.Үндсэн хуулийн Дөчин дөрөвдүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэгт заасны дагуу Ерөнхий сайдыг огцорсонд тооцсоноос хойш гуч хоногийн дотор Улсын Их Хурал шинэ Ерөнхий сайдыг томилоогүй бол.

36.3.Энэ хуулийн 36.1, 36.2-т заасан шийдвэр гарснаас хойш Улсын Их Хурал 10 хоногийн дотор сонгуулийг товлон зарлаж, 60 хоногийн дотор сонгууль явуулна. Шинээр бүрдсэн Улсын Их Хурлын бүрэн эрх дөрвөн жил байна.

36.4.Энэ хуулийн 36.1.1, 36.1.2-т заасан тогтоолын төслийг Улсын Их Хурлын нийт гишүүний гуравны хоёроос доошгүй нь дэмжсэн бол Улсын Их Хурлын бүрэн эрх хугацаанаасаа өмнө дуусгавар болох тогтоол батлагдсанд тооцно.

36.5.Улсын Их Хурал өөрөө тарах бол тогтоол, Ерөнхийлөгч Улсын Их Хурлыг тараах бол зарлиг гаргах бөгөөд эдгээр шийдвэр эцсийнх байна.

36.6.Энэ хуулийн 36.3-т заасан хугацаанд Улсын Их Хурлын сонгуулийг товлон зарлаагүй бол 11 дэх өдрийг Улсын Их Хурлын сонгууль товлон зарласан өдөрт тооцож, Сонгуулийн ерөнхий хороо түүнээс хойш 60 дахь өдөр сонгуулийн санал хураалтыг зохион байгуулна.

ТАВДУГААР БҮЛЭГ УЛСЫН ИХ ХУРАЛ БҮРЭН ЭРХЭЭ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ

37 дугаар зүйл. Улсын Их Хурал хууль тогтоох бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэх

37.1. Улсын Их Хурал хууль тогтоох бүрэн эрхээ гагцхүү чуулганаар хэрэгжүүлнэ.

37.2. Нэгдсэн болон Байнгын хороодын хуралдааныг бэлтгэн явуулах, хуралдаанаар хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэрийн төсөл, тодорхой бусад асуудал хэлэлцэх, санал хураах, батлах, шийдвэр гаргахдаа Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийг баримтална.

37.3. Үндсэн хуульд өөрөөр заагаагүй бол хуралдаанд оролцсон гишүүдийн олонхын саналаар асуудлыг шийдвэрлэнэ. Үндсэн хууль, хуульд өөрөөр заагаагүй бол Улсын Их Хурлын нийт гишүүний олонхын саналаар хуулийг эцэслэн батална.

37.4. Улсын Их Хурлын гишүүд саналаа илээр гаргаж асуудлыг шийдвэрлэнэ. Үндсэн хууль, бусад хуульд заасан, эсхүл хуралдаанд оролцсон гишүүдийн олонх дэмжсэн бол нууц санал хураалт явуулна.

37.5. Хуульд өөрөөр заагаагүй бол хуулийн төслийг чуулганы хуралдааны дөрвөн үе шатаар хэлэлцэнэ.

37.6. Улсын Их Хурал Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөр, улсын төсөв, түүний гүйцэтгэлийн тайланг хэлэлцэн батлахдаа Үндсэн хуулийн Хорин тавдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 7-д заасан хөгжлийн болон үндэсний аюулгүй байдлын бодлогод нийцсэн байх шаардлагыг хангуулна.

37.7. Энэ хуулийн 44.4.21-д заасан зөвлөмж, 44.4.22-т заасан эрх зүйн дүгнэлтийг холбогдох Байнгын хорооны хуралдаанд танилцуулна. Байнгын хороо шаардлагатай гэж үзвэл тухайн дүгнэлт, зөвлөмжийг Байнгын хорооныхоо санал, дүгнэлтэд тусгаж чуулганы нэгдсэн хуралдаанд оруулна.

37.8. Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдаанд оролцож байгаа албан тушаалтан үнэн зөв мэдээлэл өгөх үүрэгтэй.

37.9. Чуулганы хуралдаанд хүндэтгэн үзэх шалтгаангүйгээр хүрэлцэн ирээгүй, тайлбар өгөхөөс татгалзсан, хуралдаанд оролцсон этгээд хуралдааны дэг зөрчсөн, санаатайгаар худал мэдээлэл өгсөн бол парламентыг үл хүндэтгэсэн үйлдэл гэж үзэн тухайн этгээдэд Төрийн албаны тухай хууль болон холбогдох бусад хуульд заасан хариуцлага хүлээлгэнэ.

38 дугаар зүйл. Хууль санаачлах эрхийн хүрээ, хязгаар

38.1. Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаа, хуралдааны дэгтэй холбоотой хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэрийн төслийг зөвхөн Улсын Их Хурлын гишүүн санаачилна.

38.2. Монгол Улсын Ерөнхийлөгч Үндсэн хуулийн Гучин гуравдугаар зүйлд заасан үндсэн бүрэн эрхийнхээ хүрээнд хууль санаачилна.

38.3.Төсвийн хүрээний мэдэгдэл, улсын төсөв, түүний гүйцэтгэл, эдийн засаг, нийгмийн хөгжлийн үндсэн чиглэл, түүнчлэн өмч, татвар, эрүү, иргэн, захиргааны ерөнхий болон зөрчлийн тухай анхдагч хууль, шинэчилсэн найруулга, Үндсэн хууль, хуульд Засгийн газар санаачлахаар тусгайлан заасан асуудлаар хууль тогтоомжийн төслийг зөвхөн Засгийн газар санаачилна.

38.4.Энэ зүйлд заасан зарчмыг баримтлан хууль санаачлах эрхийн тодорхой хүрээ, хязгаарыг хуулиар тогтоож болно.

39 дүгээр зүйл.Улсын Их Хурал хянан шалгах бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэх

39.1.Улсын Их Хурал хянан шалгах бүрэн эрхээ дараах хэлбэрээр хэрэгжүүлнэ:

39.1.1.асуулга тавих;

39.1.2.асуулт тавих;

39.1.3.тайлан, мэдээлэл, илтгэл сонсох;

39.1.4.тодорхой асуудлыг шалган судалж санал, дүгнэлт гаргах үүрэг бүхий түр хороо байгуулах;

39.1.5.энэ хуулийн 30 дугаар зүйлд заасан Хянан шалгах түр хороо байгуулах;

39.1.6.хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийх;

39.1.7.Байнгын, дэд хороо эрхлэх асуудлынхаа хүрээнд хяналт шалгалт хийх;

39.1.8.нийтийн сонсгол зохион байгуулах.

39.2.Хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэрийн хэрэгжилтийг хэрхэн зохион байгуулж, ямар үр дүнд хүрсэн талаар тодруулах, тодорхой үйл ажиллагаа явуулахыг шаардаж гишүүнээс Ерөнхий сайд, Засгийн газрын гишүүн, Улсын Их Хуралд ажлаа шууд хариуцан тайлагнадаг бусад байгууллагын даргад бичгээр хандсаныг “асуулга” гэнэ.

39.3.Асуулга хүлээж авсан албан тушаалтан 30 хоногийн дотор хариуг гишүүнд бичгээр өгнө.

39.4.Асуулга тавьсан гишүүн өөрөө хүсвэл түүний хариуг нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлж болно.

39.5.Нэгдсэн хуралдаан асуулгын хариуг хэлэлцсэний үндсэн дээр Улсын Их Хурлаас тодорхой шийдвэр гаргах шаардлагатай гэж үзвэл асуудал хариуцсан Байнгын хороонд энэ талаар чиглэл өгч болно.

39.6.Асуудал хариуцсан Байнгын хороо энэ хуулийн 39.5-д зааснаар нэгдсэн хуралдаанаас өгсөн чиглэлийн дагуу хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэрийн төсөл болон төрийн бодлоготой холбоотой бусад санал боловсруулж санал, дүгнэлтээ нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлж тодорхой шийдвэр гаргуулж болно.

39.7.Үйл ажиллагаатай нь холбогдох тодорхой асуудлаар мэдээлэл авах зорилгоор гишүүн Ерөнхий сайд, Засгийн газрын гишүүн, Улсын Их Хуралд ажлаа шууд хариуцан тайлагнадаг бусад байгууллагын даргад бичгээр хандсаныг “асуулт” гэнэ.

39.8.Асуултыг хүлээн авсан албан тушаалтан хариуг 14 хоногийн дотор гишүүнд бичгээр өгнө.

39.9.Гишүүн шаардлагатай гэж үзвэл асуултын хариуг Байнгын хорооны хуралдаанд танилцуулж, тодорхой арга хэмжээ авах хүсэлтийг шийдвэрийн төслийн хамтаар Байнгын хорооны даргад уламжилж болно.

39.10.Байнгын хороо энэ хуулийн 39.9-д зааснаар гишүүнээс гаргасан хүсэлт, шийдвэрийн төслийг хуралдаанаараа хэлэлцэж санал, дүгнэлтээ нэгдсэн хуралдаанд танилцуулж болно.

39.11.Улсын Их Хурал Ерөнхийлөгч, Засгийн газрын болон Улсын Их Хуралд ажлаа шууд хариуцан тайлагнадаг бусад байгууллагын тайлан, мэдээлэл, илтгэл сонсоно.

39.12.Хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн бодит байдалд дүн шинжилгээ хийж, гарч байгаа хүндрэл бэрхшээлтэй асуудал, нийгэмд үзүүлж байгаа эерэг, сөрөг нөлөөллийг илрүүлэх, тухайн хууль тогтоомжийг үр дүнтэй хэрэгжүүлэх зорилгоор хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийлгэнэ.

39.13.Улсын Их Хурлаас хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийхэд Улсын Их Хурлын Тамгын газар мэргэжил, арга зүйн туслалцаа үзүүлнэ.

39.14.Байнгын, дэд, түр хороо өөрийн эрхлэх асуудлын хүрээнд хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэрийн хэрэгжилтийг шалгаж санал, дүгнэлт гаргах, шийдвэрийн төсөл боловсруулах үүрэг бүхий ажлын хэсгийг гишүүд, мэргэжилтнүүдийн оролцоотойгоор байгуулан ажиллуулж болно.

39.15.Энэ хуулийн 39.14-д заасан ажлын хэсэг нь Засгийн газрын болон Улсын Их Хуралд ажлаа шууд хариуцан тайлагнадаг байгууллагын үйл ажиллагааны хүрээнд хяналт шалгалт хийнэ.

39.16.Төрийн болон төрийн өмчийн оролцоотой аж ахуйн нэгжид энэ хуулийн 39.14-д заасан ажлын хэсэг хяналт шалгалт явуулах шаардлага гарвал шалгалтыг төрийн хяналт шалгалтын эрх бүхий байгууллагаар гүйцэтгүүлж, дүнг Байнгын хороо, нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлж болно.

39.17.Улсын Их Хурал Нийтийн сонсголын тухай хууль² болон өөрийн дэгд заасны дагуу нийтийн сонсгол зохион байгуулна.

39.18.Энэ хуулийн 39 дүгээр зүйлд заасан асуудлаар тайлбар, мэдээлэл өгөх үүрэг бүхий этгээдэд энэ хуулийн 37.9 дэх хэсэг нэгэн адил хамаарна.

---

² Нийтийн сонсголын тухай хууль 2015 оны Төрийн мэдээлэл сэтгүүлийн 29 дугаарт нийтлэгдсэн.

ЗУРГАДУГААР БҮЛЭГ
ГИШҮҮНИЙ БҮРЭН ЭРХИЙН БАТАЛГАА, ТӨСӨВ, ХАВСРАН ГҮЙЦЭТГЭЖ
БОЛОХ АЖИЛ, АЛБАН ТУШААЛ, ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНД НЬ
ХОРИГЛОХ ЗҮЙЛ

40 дүгээр зүйл.Гишүүний бүрэн эрхийн баталгаа

40.1.Гишүүнийг бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхэд нь төрийн байгууллага, тэдгээрийн албан тушаалтан холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу дэмжлэг туслалцаа үзүүлэх үүрэгтэй.

40.2.Гишүүн бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхэд нь Улсын Их Хурлын Тамгын газраас мэргэжил, арга зүйн туслалцаа үзүүлж, техник, зохион байгуулалтын нөхцөлөөр хангана.

40.3.Гишүүн бусдыг гэмт хэрэгт холбогдуулан доромжлох, гүтгэхээс бусад тохиолдолд бүрэн эрхийнхээ хүрээнд чуулганы нэгдсэн, байнгын, түр хорооны хуралдаанд хэлэлцэж байгаа асуудалтай холбоотойгоор үзэл бодлоо илэрхийлж хэлсэн үг, дэвшүүлсэн санал, өөрийн санаачилсан хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэрийн төсөл, Улсын Их Хурлаар хэлэлцүүлэхээр оруулсан асуудлын төлөө бүрэн эрхийнхээ хугацаанд болон түүний дараа хуулийн хариуцлага хүлээхгүй.

40.4.Гишүүн гадаадад зорчих, байх хугацаандаа дипломат эрх ямба, дархан эрх эдэлнэ.

40.5.Гишүүн бүрэн эрхийнхээ хугацаанд үнэмлэх, энгэрийн тэмдэг, албаны хэвлэмэл хуудас, “Монгол Улсын Их Хурлын гишүүн” гэсэн тэмдэг, нэрийн хуудас хэрэглэх бөгөөд тэдгээрийн загвар, хэрэглэх журмыг Улсын Их Хурлын даргын захирамжаар батална.

40.6.Гишүүний харилцуур утас болон бусад тусгай хэрэглээний холбооны хэрэгсэл төрийн хамгаалалтад байх бөгөөд бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэх, үйл ажиллагаагаа явуулахтай холбогдсон шуудан, захидал харилцааны болон мэдээллийн нууцыг задруулахыг хориглоно.

40.7.Гишүүн, түүний унаа аливаа дайчилгаанаас чөлөөлөгдөнө.

40.8.Гишүүнээр ажилласан хугацааг нь мэргэжлээрээ ажилласан хугацаанд оруулан тооцно.

40.9.Гишүүний бүрэн эрх дуусгавар болсон бол түүнийг урьд эрхэлж байсан ажил, албан тушаалд нь эгүүлэн ажиллуулах, тийм боломжгүй бол ажил эрхлэх хүртэлх 12 сарын хугацаанд гишүүний цалин, нэмэгдэлтэй тэнцэх нэг удаагийн, бага цалинтай ажилд орсон бол цалингийн зөрүүтэй тэнцэх хэмжээний тэтгэмж, гишүүнээр сонгогдохоосоо өмнө оршин сууж байсан газартаа шилжвэл өөрийнх нь болон гэр бүлийн гишүүний замын зардал, ачаа, тээшийн хөлсийг авто тээврийн тарифаар тооцож олгоно.

40.10.Гишүүнийг эгүүлэн татсан бол түүнд энэ хуулийн 40.9-д заасан тэтгэмж бусад хангамж олгохыг хориглоно.

40.11.Онцгой чуулган зарласан тохиолдолд гишүүнийг чуулганд хүрэлцэн ирэх боломжийг Ерөнхийлөгч хангаж, шаардлагатай бол төрийн тусгай хамгаалалтад авна.

40.12.Гишүүний бүрэн эрхийн хугацаанд түүний амь насны даатгалыг төр хариуцаж даатгалын хураамжийг улсын төсвөөс санхүүжүүлнэ.

40.13.Гишүүн албан үүргээ гүйцэтгэж яваад эрүүл мэнд нь хохирсон тохиолдолд дараах баталгаагаар хангагдана:

40.13.1.хөдөлмөрийн чадвараа түр алдсан бол эмнэлгийн чөлөөтэй байсан хугацааны тэтгэмж болон авч байсан цалингийн зөрүүг олгох;

40.13.2.тахир дутуу болсон тохиолдолд хууль тогтоомжид заасны дагуу тахир дутуугийн тэтгэвэр болон авч байсан цалингийн зөрүүг олгох;

40.13.3.хиймэл эрхтэн хийлгэх бол түүний зардал, түүнчлэн гишүүнд тусламж, үйлчилгээ үзүүлэх ажилтны хөлс олгох;

40.13.4.гишүүн магадлан итгэмжлэл бүхий эмнэлгийн байгууллагын шийдвэрээр гадаадад эмчлүүлэх зайлшгүй шаардлага гарсан бол зардлынх нь 70-аас доошгүй хувийг төр хариуцах.

40.14.Энэ хуулийн 40.13.2-т заасан цалингийн зөрүүг гишүүний бүрэн эрхийн хугацаатай адил хугацаагаар, 40.13.3-т заасан хөлсийг тусламж үйлчилгээ авсан хугацаанд олгоно.

40.15.Гишүүн албан үүргээ гүйцэтгэж яваад амь насаа алдсан бол 24 сарын, өвчний улмаас нас барсан бол 18 сарын цалинтай нь тэнцэх хэмжээний нэг удаагийн буцалтгүй тусламж ар гэрт нь олгоно.

40.16.Эмнэлгийн мэргэжилтэн албан үүргээ гүйцэтгэх явцдаа мэдсэн гишүүний эрүүл мэндийн нууцыг задруулахгүй байх үүрэгтэй.

40.17.Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн Засаг дарга, түүний Тамгын газар өөрийн төсөвтөө тусгах үндсэн дээр гишүүн, түүний бие төлөөлөгч-туслахыг албан өрөө, тавилга, техник хэрэгслээр хангаж шаардлагатай бусад дэмжлэг тусалцаа үзүүлнэ.

41 дүгээр зүйл.Гишүүний төсөв, цалин, бусад хангамж

41.1.Гишүүний цалин, нэмэгдэл, унаа, албан томилолт, бичиг хэрэг, холбооны зардлыг Улсын Их Хурлын жилийн төсөвт тусгаж санхүүжүүлнэ.

41.2.Энэ хуулийн 41.1-д заасан зардлын хэмжээг гишүүн тус бүрээр тооцож төсөвт тусгах бөгөөд ингэхдээ тойргийн онцлогийг харгалзаж Улсын Их Хурлаас харилцан адилгүй тогтоож болно.

41.3.Гишүүний сонгогдсон тойрогтоо ажиллахтай холбогдсон зардлын хэмжээг Улсын Их Хурал тогтоох бөгөөд Улс төрийн намын тухай хуулийн дагуу хуваарилагдах хөрөнгийг энэхүү зардалд үл тооцно.

41.4.Гишүүний цалин, түүний зөвлөх, туслах, бие төлөөлөгч-туслахын зардал, бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхэд зайлшгүй шаардлагатай бусад хангамжийг Улсын Их Хурал тогтооно.

41.5.Гишүүн үйл ажиллагааныхаа талаар тойргийнхоо сонгогчдод мэдээлэх, сурталчлах зардал болон дотоод хэвлэл захиалгын зарим төлбөрийг улсын төсвөөс санхүүжүүлнэ.

41.6.Гишүүний төсвийг Улсын Их Хурлаас баталсан журмын дагуу Тамгын газар тухайн гишүүний зөвшөөрөлтэйгээр зарцуулах бөгөөд зарцуулалтад Төрийн байгуулалтын байнгын хороо хяналт тавина.

41.7.Гишүүн төсвийнхөө цалингийн сангаас бусад зардлыг хооронд нь шилжүүлэн зарцуулж болно.

41.8.Гишүүн төсвийнхөө зарцуулалтын мэдээг Тамгын газраас хүссэн цагтаа авах эрхтэй.

41.9.Гишүүн Засгийн газрын гишүүнээр томилогдвол Засгийн газрын гишүүний цалин хангамжийг авах бөгөөд Улсын Их Хурлын гишүүний төсөвт туссан бусад зардлыг захиран зарцуулах эрхтэй.

41.10.Гишүүний бүрэн эрхийг түдгэлзүүлсэн бол түүний төсвийн зардлын санхүүжилтийг зогсоох бөгөөд сэргээсэн бол түдгэлзүүлсэн өдрөөс эхлэн тооцож гишүүн, түүний зөвлөх, туслах, бие төлөөлөгч-туслахын санхүүжилтийг нөхөн олгоно.

41.11.Гишүүн нэгдсэн хуралдаанд хүндэтгэн үзэх шалтгаангүйгээр оролцоогүй бол тасалсан өдрийн цалинг олгохгүй.

41.12.Улсын Их Хурлын дарга, дэд дарга, Улсын Их Хурлын гишүүн, Улсын Их Хурлын Ерөнхий нарийн бичгийн дарга, Улсын Их Хурлын Тамгын газрын тэргүүн дэд, дэд дарга, Улсын Их Хурлын даргын зөвлөх нь төрийн өндөр албан тушаалтны зэрэг зиндаа, түүнтэй адилтгах төрийн албан тушаалтны зэрэглэлд хамаарах бөгөөд тэдгээрийн цалингийн хэмжээг тогтоох итгэлцүүрийг Улсын Их Хурал батална.

42 дугаар зүйл.Гишүүн хавсран гүйцэтгэж болох ажил, албан тушаал

42.1.Гишүүн бүрэн эрхийнхээ хугацаанд доор дурдсан ажил, албан тушаал хавсран гүйцэтгэх эрхтэй:

- 42.1.1.Ерөнхий сайд, Засгийн газрын гишүүн;
- 42.1.2.улс төрийн намын сонгуульт албан тушаал;
- 42.1.3.багшлах болон эрдэм шинжилгээний ажил.

42.2.Сонгогдохоосоо өмнө энэ хуулийн 42.1-д зааснаас бусад ажил, албан тушаал эрхэлж байсан бол гишүүн тангараг өргөхөөсөө өмнө чөлөөлөгдөх шийдвэр гаргуулсан байна.

42.3.Гишүүн Ерөнхий сайд, Засгийн газрын гишүүнээр томилогдсон бол түүний чуулганы ажиллагаанд оролцох журмыг Ерөнхий сайдын саналыг харгалзан Улсын Их Хурлын дарга захирамжаар батална.

43 дугаар зүйл.Гишүүнд хориглох үйл ажиллагаа

43.1.Гишүүнд дараах үйл ажиллагаа явуулахыг хориглоно:

43.1.1.ногдсон төсвийг хэтрүүлэх, зориулалтын бусаар зарцуулах;

43.1.2.бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхтэй холбогдуулж бусдаас шан харамж авах;

43.1.3.гишүүний нэр хүнд, бүрэн эрхийг хувийн ашиг сонирхлын үүднээс ашиглах;

43.1.4.гишүүний нэр хүнд, эрх мэдлийг ашиглан үнэт цаас, эд хөрөнгө олох давуу эрх эдлэх, бусдад давуу байдал олгох үйл ажиллагаа явуулах;

43.1.5.Улсын Их Хурлын даргын зөвшөөрөлгүйгээр Засгийн газар, түүний байгууллага, түүнчлэн гадаад, дотоодын аж ахуйн нэгж, байгууллага, иргэний зардлаар гадаадад зорчих;

43.1.6.бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхтэй нь холбогдуулан олгосон санхүүгийн эх үүсвэр, холбоо, мэдээлэл, тээврийн хэрэгсэл, төрийн өмчийн бусад эд зүйлийг ашиг хонжоо олох зорилгоор, эсхүл сонгуулийн компани ажилд ашиглах;

43.1.7.хууль бус шийдвэр гаргуулахаар бусдад нөлөөлөх;

43.1.8.гишүүний бүрэн эрхэд үл хамаарах асуудлаар бусад байгууллагын үйл ажиллагаанд оролцох, шахалт үзүүлэх;

43.1.9.аливаа байгууллага, иргэнээс нэг сарын цалингийн хэмжээнээс дээш төгрөгийн үнэтэй бэлгийн зүйлсийг хувиараа авах;

43.1.10.бүрэн эрхийнхээ хугацаанд аж ахуй эрхлэх, аж ахуй эрхлэгчдийн холбоонд элсэх, аж ахуйн нэгжийн төлөөлөн удирдах зөвлөл болон хяналтын зөвлөлд сонгогдох;

43.1.11.бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхдээ Байнгын, дэд, түр хорооны болон нэгдсэн хуралдаанд, эсхүл хуралдаанаас гадуур бусдыг гүтгэж, доромжлох;

43.1.12.хүндэтгэн үзэх шалтгаангүйгээр нэгдсэн хуралдаан, Байнгын, дэд, түр хорооны болон нам, эвслийн бүлгийн хуралдаанаас хоцрох, таслах;

43.1.13.нэгдсэн хуралдаан, Байнгын, дэд, түр хорооны хуралдааныг хэвийн явуулахад саад учруулах;

43.1.14.нэгдсэн хуралдаан, Байнгын, дэд, түр хороогоор хэлэлцэж буй аливаа асуудлаар олон нийтэд илтэд худал мэдээлэл өгөх;

43.1.15.бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэх явцдаа олж мэдсэн нууцад хамаарах аливаа мэдээллийг задруулах;

43.1.16.өөрийн саналыг дэмжүүлэх, бусдын саналыг үгүйсгэх зорилгоор шахалт үзүүлэх;

43.1.17.бусдаар албаны чиг үүрэгт нь хамаарахгүй ажил, үүрэг гүйцэтгүүлэх, хууль бус болон нийтээр хүлээн зөвшөөрсөн зан суртахууны хэм хэмжээнд харш үйлдэл хийхийг шаардах;

43.1.18.төрийн бус байгууллагын сонгуульд албан тушаал эрхлэх.

ДОЛДУГААР БҮЛЭГ УЛСЫН ИХ ХУРАЛ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААГАА ЯВУУЛАХ НӨХЦӨЛИЙГ ХАНГАХ

44 дүгээр зүйл.Улсын Их Хурлын Тамгын газар, түүний эрхлэх ажил

44.1.Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаанд мэргэжил, арга зүй, техник, зохион байгуулалтын туслалцаа үзүүлэх, ажиллах нөхцөлөөр хангах үүрэг бүхий Улсын Их Хурлын Тамгын газар /цаашид “Тамгын газар” гэх/-тай байна.

44.2.Тамгын газар нь хуулийн этгээд мөн бөгөөд түүний дүрмийг Улсын Их Хурлын Ерөнхий нарийн бичгийн даргын саналыг үндэслэн Улсын Их Хурлын дарга батална.

44.3.Тамгын газрын зохион байгуулалтын нэгж нь газар, хэлтэс, алба, хүрээлэн, парламентын номын сан байна.

44.4.Тамгын газар нь дараах ажлыг эрхлэн гүйцэтгэнэ:

44.4.1.Улсын Их Хурал, Байнгын, дэд, түр хороод, ажлын хэсэг, гишүүдэд мэргэжил, арга зүйн зөвлөгөө өгөх, туслалцаа үзүүлэх;

44.4.2.Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэх төслийг хянаж, зохих журмын дагуу өргөн мэдүүлэх бэлтгэлийг хангах;

44.4.3.хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэрийн төсөл өргөн мэдүүлэх, хэлэлцүүлэх, батлах үйл ажиллагааны зохион байгуулалтын бэлтгэлийг хангах;

44.4.4.Улсын Их Хурал, түүний Тамгын газар Улсын Их Хурал дахь нам, эвслийн бүлгийн аж ахуй, санхүүг хөтлөн явуулах, төсвийг хууль тогтоомжийн дагуу зарцуулах;

44.4.5.нэгдсэн, Байнгын, дэд, түр хороод, нам, эвслийн бүлгийн хуралдааны техникийн бэлтгэлийг хангах;

44.4.6.батлагдсан хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэрийн эцсийн найруулга хийх, хэлбэржүүлэн гаргах, нийтлэх, мэдээлэх;

44.4.7.чуулганы явцыг дэс дараалан албан ёсоор тэмдэглэн хөтөлж, уг тэмдэглэлийг ашиглах, хадгалах ажлыг эрхлэн явуулах;

44.4.8.Улсын Их Хурал, түүний Тамгын газрын бичиг хэрэг, албан хэрэг хөтлөлт, архивын үйл ажиллагааг эрхэлж чуулганаар хэлэлцэх асуудалтай холбоотой баримт бичгийг олшруулан тараах ажлыг зохион байгуулах;

44.4.9.Улсын Их Хурлаас олон нийттэй харилцах ажиллагааг зохион байгуулах;

44.4.10.гишүүдэд иргэд, байгууллагаас ирүүлсэн өргөдөл, санал, гомдлын шийдвэрлэлтийн байдлыг нэгтгэн дүгнэж Улсын Их Хурлын дарга, Өргөдлийн байнгын хороо, гишүүдэд мэдээлэх;

44.4.11.Улсын Их Хурал, Тамгын газрын гадаад харилцааны асуудлыг хариуцан шаардлагатай баримт бичиг бэлтгэх, Улсын Их Хурлын шугамаар гадаад оронд айлчлах болон гадаадаас ирэх зочин, төлөөлөгчдийг хүлээн авах бэлтгэл хангах, тэдгээрт үйлчлэх;

44.4.12.хянан шалгах чиг үүргээ хэрэгжүүлэхэд нь Байнгын, дэд, түр хороо, ажлын хэсэгт арга зүйн туслалцаа үзүүлэх;

44.4.13.чуулганаар хэлэлцэх хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэрийн төслийн талаар болон гишүүдийн хүссэнээр тодорхой хуулийн хэрэгжилтээр мэдээллийн эх үүсвэрийг бүрдүүлэх, мэдээллээр хангах;

44.4.14.энэ хуулийн 44.4.13-т заасан асуудлаар Засгийн газар болон холбогдох бусад байгууллагаас шаардлагатай мэдээ, баримт бичиг, материалыг гаргуулах;

44.4.15.Монгол Улсын хууль тогтоомжийн мэдээллийн сан бүрдүүлж гишүүдэд үйлчлэх;

44.4.16.гишүүн чуулганы нэгдсэн болон Байнгын хорооны хуралдаанд оролцсон ирцийн мэдээг сар бүр гаргаж, олон нийтэд мэдээлэх;

44.4.17.хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэрээр даалгасан бусад үүргийг биелүүлэх;

44.4.18.парламентын номын сангийн үйлчилгээ үзүүлэх;

44.4.19.Улсын Их Хурлаас хууль тогтоох бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэх, Улсын Их Хурлын гишүүд хууль санаачлах, хуулийн төсөл боловсруулах, хэлэлцэх явцад шаардлагатай судалгаа, шинжилгээний ажил гүйцэтгэх;

44.4.20.Улсын Их Хурлаар тухайн жилийн төсвийн төсөл, дунд хугацааны төсвийн хүрээний мэдэгдлийн төсөл хэлэлцэхэд дүн шинжилгээ хийж, мэргэжил, арга зүйн туслалцаа үзүүлэх;

44.4.21.Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн хууль тогтоомжийн төсөл батлагдсанаар улсын төсөвт үзүүлэх нөлөөллийн талаар судалгаа, шинжилгээ хийж зөвлөмж гаргах;

44.4.22.өргөн мэдүүлсэн хууль тогтоомжийн төсөл нь Монгол Улсын Үндсэн хууль болон бусад хууль, Монгол Улсын олон улсын гэрээнд нийцэж байгаа эсэх талаар эрх зүйн дүн шинжилгээ хийж дүгнэлт гаргах;

44.4.23.Байнгын хороонд эрхлэх асуудлынх нь хүрээнд хамаарах асуудлаар мэргэжил, арга зүйн туслалцаа үзүүлэх;

44.4.24.Байнгын хороонд зохион байгуулалтын туслалцаа үзүүлэх, мэдээллээр хангах.

44.5.Энэ хуулийн 41.12-т зааснаас бусад Тамгын газрын удирдах, гүйцэтгэх, туслах албан тушаалын ангилал, зэрэглэлийг төрийн бусад адилтгах албан тушаалаас зэрэглэл дээгүүр байхаар Улсын Их Хурал тогтооно.

44.6.Тамгын газрын удирдах, гүйцэтгэх, туслах албан тушаалын цалингийн хэмжээ тогтоох итгэлцүүрийг Улсын Их Хурал батална.

44.7.Тамгын газрын албан хаагчийн мэргэжил, арга зүйн туслалцаа үзүүлэх үйл ажиллагааны хараат бус байдалд хөндлөнгөөс нөлөөлөхийг хориглоно.

44.8.Албан үүргээ гүйцэтгэхэд нь хөндлөнгөөс нөлөөлсөн гэж үзвэл тухайн албан тушаалтан Нийтийн албанд нийтийн болон хувийн ашиг сонирхлыг зохицуулах, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хуульд заасны дагуу эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтанд мэдэгдэх эрхтэй.

44.9.Улсын Их Хурлын нэгэн бүрэн эрхийн хугацаа дуусгавар болсон, түүнчлэн Улсын Их Хурлын зохион байгуулалтын бүтцийн нэгжийн удирдлага өөрчлөгдсөн нь Тамгын газрын ажилтнуудыг үүрэгт ажлаас чөлөөлөх үндэслэл болохгүй.

45 дугаар зүйл.Улсын Их Хурлын Ерөнхий нарийн бичгийн дарга

45.1.Улсын Их Хурлын Ерөнхий нарийн бичгийн дарга /цаашид “Ерөнхий нарийн бичгийн дарга” гэх/ нь Тамгын газрын дарга бөгөөд Улсын Их Хурлын дэгийн зөвлөх, төрийн захиргааны албан тушаалтан байна.

45.2.Ерөнхий нарийн бичгийн дарга нь хууль зүйн өндөр мэргэшилтэй, төрийн албаны удирдах ажлын туршлагатай байх бөгөөд Улсын Их Хурлын даргын санал болгосны дагуу Улсын Их Хурал томилж, чөлөөлнө. Төрийн албаны тухай хуульд заасан сонгон шалгаруулах журам Ерөнхий нарийн бичгийн даргыг томилоход хамаарахгүй.

45.3.Ерөнхий нарийн бичгийн дарга намын харьяалалгүй байх бөгөөд уг албан тушаалд томилогдсон өдрөөс эхлэн намын гишүүнчлэлээс гарсанд тооцно.

45.4.Ерөнхий нарийн бичгийн дарга эрхлэх асуудлаараа захирамж гаргана.

46 дугаар зүйл.Ерөнхий нарийн бичгийн даргын эрхлэх ажил

46.1.Ерөнхий нарийн бичгийн дарга дараах ажлыг эрхлэн гүйцэтгэнэ:

46.1.1.Улсын Их Хурлын Тамгын газрын зохион байгуулалтын бүтэц, орон тоог Улсын Их Хурлын даргатай зөвшилцөн батлах;

46.1.2.Тамгын газрын өдөр тутмын ажлыг удирдан зохион байгуулах;

46.1.3.Улсын Их Хуралд дэгийн асуудлаар зөвлөх;
46.1.4.нэгдсэн, Байнгын, дэд, түр хороо, ажлын хэсгийн хуралдааны тэмдэглэл, гаргасан шийдвэрийг эрх зүйн хувьд хэлбэржүүлэх;

46.1.5.Тамгын газрын тэргүүн дэд дарга, дэд дарга болон ажилтан, гишүүний зөвлөх, туслах, бие төлөөлөгч-туслахыг томилох, чөлөөлөх;

46.1.6.Улсын Их Хурлаас олон нийттэй харилцах ажлыг зохион байгуулах;

46.1.7.Улсын Их Хурлын төсвийн шууд захирагчийн болон Улсын Их Хурлын даргын шилжүүлснээр ерөнхийлөн захирагчийн үүрэг гүйцэтгэх;

46.1.8.Улсын Их Хурлын төсвийн төслийг бэлтгэх, батлагдсан төсвийг зарцуулах;

46.1.9.Тамгын газрын захиргаа, санхүүгийн хяналтыг хэрэгжүүлэх;

46.1.10.Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаанд мэргэжил, арга зүй, техник зохион байгуулалтын дэмжлэг үзүүлэхэд шаардагдах журмуудыг батлах;

46.1.11.Тамгын газрын албан хаагчдын нийгмийн баталгааг хангахад чиглэсэн тусламж, хуульд заасан бусад нэмэгдэл, урамшуулал олгох;

46.1.12.энэ хуулийн 46.1.3-т заасан чиг үүргээ Тамгын газрын тэргүүн дэд дарга болон хуулийн асуудал хариуцсан газрын даргаар төлөөлүүлэн хэрэгжүүлэх;

46.2.Улсын Их Хурлын Тамгын газрын үйл ажиллагааны тайланг Улсын Их Хурлын Ерөнхий нарийн бичгийн дарга Төрийн байгуулалтын байнгын хороонд жил бүр танилцуулах бөгөөд шаардлагатай гэж үзвэл уг Байнгын хороо дүнг нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлж болно.

47 дугаар зүйл.Улсын Их Хурлын даргын ажлын алба

47.1.Улсын Их Хурлын дарга бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхэд нь зөвлөгөө өгөх, туслалцаа үзүүлэх чиг үүрэг бүхий ажлын албатай байна.

47.2.Улсын Их Хурлын даргын ажлын албаны орон тоог Улсын Их Хурлын дарга батална.

47.3.Улсын Их Хурлын даргын ажлын албаны ажилтан Улсын Их Хурлын даргад ажлаа шууд хариуцаж, Тамгын газарт харьяалагдана.

47.4.Улсын Их Хурлын даргын ажлын албаны ажилтанг Ерөнхий нарийн бичгийн дарга томилж, чөлөөлнө.

48 дугаар зүйл.Улсын Их Хурлын төсөв

48.1.Улсын Их Хурлын төсөв нь гишүүд, Байнгын хороод, нам, эвслийн бүлэг, Тамгын газар, Улсын Их Хурлын нийтлэг арга хэмжээний төсвөөс тус тус бүрдэнэ.

49 дүгээр зүйл.Улсын Их Хурлын төсвийг боловсруулах, хэлэлцэх

49.1.Улсын Их Хурлын төсвийг Тамгын газар боловсруулах ба Байнгын хороо, нам, эвслийн бүлгээс тус тусын төсөвтэй холбогдсон саналыг авна.

49.2.Тамгын газар Улсын Их Хурлын төсвийн төслийг энэ хуулийн 14.3-т заасан Зөвлөлтэй зөвшилцсөний дараа Төсвийн байнгын хороонд хүргүүлнэ.

49.3.Тамгын газар Улсын Их Хурлын төсвийн төслийг Төсвийн байнгын хорооны хуралдаанаар хэлэлцэж гаргасан саналыг тусгаж, төсвийн эцсийн хувилбарыг улсын төсвийн төсөлд нэгтгүүлэхээр төсвийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагад хуульд заасны дагуу хүргүүлнэ.

49.4.Засгийн газар Улсын Их Хурлын төсвийн төслийг улсын төсвийн төсөлд бүрэн тусгаж Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлж батлуулна.

50 дугаар зүйл.Улсын Их Хурлын төсвийг зарцуулах, гүйцэтгэлд тавих хяналт

50.1.Улсын Их Хурлын төсвийг Ерөнхий нарийн бичгийн дарга зориулалтын дагуу захиран зарцуулна.

50.2.Улсын Их Хурал жилийн эцсийн санхүүгийн тайлангаа дараа жилийн 4 дугаар сарын 05-ны өдрийн дотор төрийн аудитын төв байгууллагад хүргүүлнэ. Төрийн аудитын төв байгууллага тайланг хүлээн авснаас хойш 20 хоногийн дотор тайлангийн талаар аудитын дүгнэлт гаргана.

50.3.Улсын Их Хурлын төсвийн гүйцэтгэлийн тайлан, энэ хуулийн 50.2-т заасан төрийн аудитын төв байгууллагын дүгнэлтийг Төрийн байгуулалтын байнгын хороо хуралдаанаараа хэлэлцэнэ.

51 дүгээр зүйл.Хүчин төгөлдөр болох

51.1.Энэ хуулийг 2020 оны Улсын Их Хурлын ээлжит сонгуулиар байгуулагдсан Улсын Их Хурлын анхдугаар чуулганы хуралдаан эхэлсэн өдрөөс дагаж мөрдөнө.

Гарын үсэг